

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระพุทธศาสนาในสมัยสุโขทัย สมัยอยุธยาและต้นรัตนโกสินทร์ มีบทบาทต่อวิถีชีวิตจิตใจของคนไทยทุกด้าน เข้าถึงจิตใจของประชาชนอย่างแท้จริง พระพุทธศาสนาให้ทุกสิ่งทุกอย่างแก่ชีวิตคนไทยและสังคมไทย เปรียบประดุจประทีปส่องทาง พระสงฆ์ในฐานะเป็นผู้นำวิญญาณได้อบรมบ่มนิสัยให้มีการศึกษาพัฒนาจิต และเป็นหลักชัยเป็นแม่แบบการดำเนินชีวิตที่ดีงามแก่ประชาชนมีวัดเป็นศูนย์กลางสรรพวิชามีหน้าที่ในการอนุเคราะห์ประชาชนตามหลักพุทธธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระสงฆ์ได้ทำหน้าที่หลัก ๖ ประการ คือ ๑. ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว ๒. ให้ตั้งอยู่ในความดี ๓. อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันดีงาม ๔. ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง ๕. อธิบายสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้ง ๖. บอกทางสวรรค์ให้ พระสงฆ์สอนวิธีการดำเนินชีวิตให้ประสบความสำเร็จสมบูรณ์ที่ยั่งยืน โดยอาศัยหลักพุทธธรรม

คำสอนในทางพระพุทธศาสนาเป็นสื่อกลางเป็นแนวทางในการยึดเหนี่ยวจิตใจเชื่อมโยงประสานความสัมพันธ์และความดีงามให้เกิดขึ้นในชุมชน รวมถึงสร้างความเป็นปึกแผ่นให้เกิดขึ้นในสังคมไทย

ปัจจุบันเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ (Globalization) เป็นยุคแห่งเทคโนโลยีการสื่อสาร ไร้พรมแดนข่าวสารข้อมูลที่เข้ามามีบทบาทต่อการดำเนินชีวิตคนในสังคมมาก ความเจริญทางด้านวัตถุ ทำให้การติดต่อสัมพันธ์ด้านเศรษฐกิจ การเมืองการสื่อสารและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว มีเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้นในโลก สังคมรับรู้ร่วมกันหมด² มีอิทธิพลครอบงำโลก ทำให้คนตกอยู่ในอำนาจของวัตถุ สภาพความเป็นอยู่ของชุมชนสังคมเปลี่ยนไป ส่งผลต่อจิตใจให้โน้มเอียงไปในทางที่ต้องการความสะดวกสบายมากขึ้น ให้ความสำคัญเรื่องวัตถุมากกว่าจิตใจ

แสวงหาวัตถุมาเพื่อความสะดวกสบายมากกว่าที่จะแสวงหาความจริงคือธรรมชาติ ขาดการขัดเกลาจิตใจ พระสงฆ์มีบทบาทหน้าที่โดยตรงในการเยียวยาทางจิตใจคือ “เป็นที่พึ่งบารมีสอนธรรม นำปฏิบัติ พัฒนาปณิธาน”⁴ คือ แต่ปัญหาติดอยู่ที่ว่าพระสงฆ์ขาดความเข้าใจในวิธีการสอน พระธรรมราชานุวัตร (กมล โกวิท) ได้มองเห็นปัญหาของพระสงฆ์ที่ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบันว่า เกิดจากการขาดช่อง

¹ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๗๒/๒๑๖.

²พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต), พระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๑๑.

³พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), ไอ ที ภายใต้วรรณธรรมแห่งปัญญา (ศาสนากับยุคโลกาภิวัตน์), พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๒.

⁴แสง จันทร์งาม, พุทธศาสนวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : บรรณาการ, ๒๕๓๕), หน้า ๑๒-๑๓.

วางในการสื่อสารพุทธธรรม เพราะมีสาเหตุใหญ่ ๆ อยู่ ๓ ประการ⁵

๑. ผู้เผยแผ่ขาดความรู้ความแตกฉานในธรรม มีความรู้ชั้นสัญญาไม่ถึงขั้นทฤษฎีและญาณ
๒. ผู้เผยแผ่ขาดความรู้ความสามารถในการถ่ายทอดธรรม ไม่เคยฝึกการพูดในที่ชุมนุมชน หรือพัฒนาบุคลิกภาพ ใช้เสียงเบา ใช้บาลีมาก ยกหัวข้อธรรมมาก ไม่มีการเตรียมตัว ไม่สังเกตคนฟัง ดิตรูปแบบ ใช้เวลามาก
๓. ผู้เผยแผ่ขาดความพอใจ เต็มใจ และความรักในการสอนธรรม เผยแผ่ธรรมมีแต่การตั้งรับ ไม่ค่อยทำแบบเชิงรุก

หากมองตามหลักนิเทศศาสตร์เกิดจากช่องทางการสื่อสาร รวมทั้งขาดบุคลากรที่ปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างได้จริงในสิ่งที่สอนจึงทำให้การเผยแผ่ได้ผลน้อย ประชาชนขาดแบบอย่างที่ดี พระสงฆ์ ทำหน้าที่ในการสื่อสารพุทธธรรม ส่วนใหญ่ก็ทำตามอุดมคติในการดำเนินตาม พุทธดำรัสที่พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสแก่พระสาวกรุ่นแรก ที่ออกประกาศพระพุทธศาสนาว่า “พวกเธอจงเที่ยวไป เพื่อประโยชน์และความสุขแก่มนุษย์ทุกคน เพื่ออนุเคราะห์ให้โลก เพื่อประโยชน์แก่อกุศล และความสุขกายใจและมนุษย์”⁷

จากพระพุทธดำรัสนี้ เป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงบทบาทสำคัญของพระศาสนาก็คือ การสื่อสารหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เพื่อให้เป็นประโยชน์และความสุขแก่ชาวโลก⁸ เป็นการสร้างคนให้ยึด ศาสนธรรมประจำใจ ให้เป็นคติเตือนใจในการดำรงชีวิต ทำให้เป็นคนดีของสังคม และมีความ รู้สึกรักและหวงแหนชาติถือประโยชน์ของชาติ⁹

ปัจจุบันประเทศไทยมีวัดกว่า ๓๓,๙๐๒ วัด¹⁰ พระสงฆ์ทำหน้าที่ในการเผยแผ่พุทธธรรมมีจำนวนมาก และในจำนวนพระสงฆ์ที่มีอยู่มากนั้นพระธรรมราชาวัตร (กมล โกวิท) ที่เป็นพระนักเผยแผ่พุทธธรรมอีกรูปหนึ่ง ที่ได้รับการศึกษาธรรม ปฏิบัติธรรมจนมีความรู้แจ่มแจ้ง ลึกซึ้ง เยือกเย็น เห็นพระธรรมคำสอนเป็นสิ่งที่ดำรง มีคุณค่า มีประโยชน์ เป็นที่พึ่งอันประเสริฐทางจิตใจที่สามารถนำ มาแก้ไข้ปัญหาของชุมชน สังคม ประเทศชาติได้ ทั้งเป็นพระสงฆ์ที่มีความเชี่ยวชาญในการพูดมีคารมคมคาย สามารถอธิบายธรรมให้เป็นที่เข้าใจง่ายแก่บุคคลทุกระดับชั้น

⁵พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ), พุทธศาสตร์ปริทัศน์ รวมผลงานทางวิชาการเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๔๑), หน้า ๒๙๐.

⁶วศิน อินทสระ, การเผยแผ่ศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๖), หน้า ๗๑.

⁷วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

⁸ฝ่ายฝึกอบรม กองแผนงาน กรมการศาสนา, คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๓๕.

⁹พิสิฐ เจริญสุข, คู่มือการปฏิบัติงาน ของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๔๑), หน้า ๑๗.

¹⁰กองพุทธศาสนสถาน, สำนักงานศาสนสมบัติ (วัดร้าง) ข้อมูล ณ วันที่ ๓๑ สิงหาคม ๒๕๕๕.

การแสดงธรรมของท่านจึงปรากฏเป็นที่นิยมชมชอบเป็นที่ประทับใจแก่ผู้ที่ได้สดับเป็นอย่างยิ่ง ด้านปฏิปาทท่านเป็นพระเถระที่มีความเมตตา อ่อนน้อมถ่อมตน ยิ้มแย้มแจ่มใส มีศีลวัตรที่งดงามตามหลักพระธรรมวินัย มีความศรัทธาเลื่อมใสในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ “มีความรู้พอเพียง เสียสละงาน ปฏิภาณว่องไวจิตใจสะอาด มารยาทเรียบร้อย”¹¹ เป็นพระนักเทศน์ พระนักพัฒนา มีบทบาทมากมายเป็นที่ยอมรับของคณะสงฆ์และพุทธบริษัท โดยเฉพาะบทบาทด้านการเผยแผ่พุทธธรรม ท่านมีความสามารถในการสื่อสารธรรมะสอดคล้องกับพุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าคือ “แจ่มแจ้ง จูงใจ หาญกล้า ไร้เรง”¹²

ด้วยเหตุดังกล่าวมา

ผู้วิจัยจึงมีความศรัทธาที่จะศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมราชานุวัตร (กมล โกวิท) วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร เพราะ เห็นว่าท่านเป็นพระสงฆ์ที่มีศาสตร์และศิลป์ มีวิชา ปัญญา ปฏิภาณ ประสพการณ์ ปณิธาน อุดมการณ์ในการการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นพระเถระที่เคร่งในการศึกษา มีความรู้ลึกซึ้ง ทั้งภาคปริยัติ ภาคปฏิบัติ มีบุคลิกดี มีความรู้ดี มีความสามารถดี มีวิสัยทัศน์ มีจิตใจหนักแน่น มีความม浴ธรรม เป็นแบบอย่างที่ดี เป็นพระสงฆ์ที่ทำงานเผยแผ่พุทธธรรมทั้งเชิงรับและเชิงรุก เพื่อประโยชน์สุขของมหาชนเพื่อให้สังคมมีจริยธรรม ศีลธรรม คุณธรรม เพื่อนำหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมราชานุวัตร (กมล โกวิท) มาประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในปัจจุบัน

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาพุทธวิธีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๑.๒.๒ เพื่อศึกษารูปแบบและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมราชานุวัตร (กมล โกวิท)

๑.๒.๓

เพื่อศึกษาความสอดคล้องระหว่างการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมราชานุวัตร (กมล โกวิท) กับพุทธวิธีในการสื่อสารและการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์

๑.๓ ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมราชานุวัตร (กมล โกวิท) วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานครการศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก

¹¹องค์การเผยแผ่วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร, *วิชาการเทศนา*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๙๐.

¹²พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), *พุทธวิธีการสอน*, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม ๒๕๔๒), หน้า ๔๕.

(In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) โดยกำหนดขอบเขตของการวิจัย ดังต่อไปนี้

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมราชา นววัตร (กมล โกวิท) วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร โดยศึกษาจากพระไตรปิฎกตำราทางพระพุทธศาสนา คัมภีร์ อรรถกถา ฎีกา และผลงานของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาที่มีชื่อเสียง โดยเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับพุทธวิธีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พุทธวิธีในการสื่อสาร การสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์ และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมราชา นววัตร (กมล โกวิท) วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร

และศึกษาความสอดคล้องระหว่างการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมราชา นววัตร (กมล โกวิท) วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร กับพุทธวิธีในการสื่อสารและหลักนิเทศศาสตร์

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูล

ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญในการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกจากเพื่อนสหธรรมิกและศิษยานุศิษย์พระธรรมราชา นววัตร (กมล โกวิท) วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร ประกอบไปด้วยพระสงฆ์และอุบาสกอุบาสิกา ที่ใกล้ชิดและเคยทำงานร่วมกับท่านจำนวน ๑๒ รูป/คน ดังต่อไปนี้

1. พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙ ราชบัณฑิต)
เจ้าอาวาสวัดราชโอรสาราม เขตจอมทอง กรุงเทพมหานคร
2. พระเทพสุวรรณโมลี (สอิ่ง สิรินันท) เจ้าคณะจังหวัดสุพรรณบุรี เจ้าอาวาสวัดป่าเลไลยก์วรวิหาร พระอารามหลวง
3. พระราชเวที (สุรพล ชิตปาโณ ป.ธ.๙)
ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร
4. พระราชจริยาภรณ์ (สิงห์ไชย สิริวัฒนโธ)
ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร
5. พระราชวิริยาลังการ (แย้ม กิตติธโร, พธ.ม., พธ.ด.กิตติมศักดิ์)
เจ้าอาวาสวัดไร่ขิง พระอารามหลวง เจ้าคณะอำเภอฟุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม
6. พระสุธีธรรมมานววัตร (เทียบ สิริปาโณ ป.ธ.๙, M.A., Ph.D.)
คณบดีบัณฑิตวิทยา ลัทธิมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร
7. พระรัตนสุธี (รวม สุเมธี) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสเจ้าอาวาสวัดไร่ขิง พระอารามหลวง
8. พระมงคลวรสิทธิ (ยิม อิสสรโร) ที่ปรึกษาเจ้าคณะอำเภอมือง จังหวัดนครปฐม
เจ้าอาวาสวัดลาดปลาเค้า
9. อาจารย์จกฤษ จันทรดำ อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาลีพุทธโฆส นครปฐม ศิษยานุศิษย์ผู้ใกล้ชิด

10. นายสุรินทร์ ใจบุญ ศิษยานุศิษย์ผู้ใกล้ชิด
11. นายสิทธิชัย ตั้งตรงจิตร ศิษยานุศิษย์ผู้ใกล้ชิด
12. นางผุสดี ตั้งตรงจิตร ศิษยานุศิษย์ผู้ใกล้ชิด

๑.๓.๓ ขอบเขตด้านสถานที่

ผู้วิจัยศึกษาขอบเขตด้านสถานที่ คือ ผู้ที่ให้ข้อมูลหลักจากจังหวัดกรุงเทพมหานคร สุพรรณบุรี และนครปฐม

๑.๓.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัยในช่วงเดือนเมษายนถึงเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๕

๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๔.๑ เพื่อต้องการทราบพุทธวิธีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นอย่างไร

๑.๔.๒ เพื่อต้องการทราบรูปแบบและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมราชานุวัตร (กมล โกวิท) เป็นอย่างไร

๑.๔.๓

เพื่อต้องการทราบความสอดคล้องระหว่างการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมราชานุวัตร (กมล โกวิท) กับพุทธวิธีในการสื่อสารและการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์ว่ามีความสอดคล้องกันหรือไม่อย่างไร

๑.๕. นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

การเผยแผ่ หมายถึง การแสดงธรรม การสนทนาธรรม การตอบปัญหาธรรมแก่พุทธบริษัทและบุคคลทั่วไป ทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองตามแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมราชานุวัตร (กมล โกวิท) วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึง การทำให้ผู้อื่นรู้และเข้าใจหลักคำสอนของศาสนาให้ถูกต้อง ให้อรรถาธิบายความเป็นมาของศาสนา ให้เห็นการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา เมื่อรู้และเห็นแล้วใครมีศรัทธาจะนับถือหรือไม่นับถือเป็นสิทธิของแต่ละคน ในที่นี้เราจะพูดถึงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ พระธรรมราชานุวัตร (กมล โกวิท)

พุทธวิธี หมายถึง

วิธีที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการดำเนินกิจการทางพระพุทธศาสนาซึ่งมีพุทธวิธีหลายอย่าง ในที่นี้กล่าวถึง พุทธวิธีที่ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พุทธวิธีในการสอน หรือการสื่อสาร

รูปแบบการเผยแผ่ หมายถึง การนำเสนอพุทธธรรมประเภทพัฒนาจิตใจเพื่อชีวิตที่ดีงาม ได้แก่ พัฒนาบุคคล พัฒนาครอบครัว พัฒนาสังคมให้ถูกต้องตามหลักพุทธธรรมของพระสัมมาพุทธเจ้า ส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดความสงบสุขแก่ตนและคนส่วนรวม ในที่นี้หมายถึง รูปแบบการเผยแผ่พระธรรมราชานุวัตร (กมล โกวิท) ได้มีรูปแบบการนำเสนอ ๓ วิธี คือ ๑) นำเสนอโดยตรง

(ตามความเป็นจริง) ๒) นำเสนอโดยเชื่อมโยงกับสถานการณ์ปัจจุบัน และ ๓) นำเสนอโดยยกบุคคลตัวอย่างมาประกอบ

วิธีการเผยแผ่ หมายถึง แนวทาง วิธีการ และเทคนิคในการเผยแผ่พุทธศาสนาอย่างหลากหลาย ซึ่งขึ้นอยู่กับ สถานการณ์ ประสบการณ์ องค์ความรู้ สถานที่ที่จะบรรยายธรรมต่างๆ องค์ความรู้

ความสอดคล้อง หมายถึง ความใกล้เคียงในการนำเสนอเนื้อหาสาระธรรม มีพระธรรมเทศนา บรรยายธรรม ปาฐกถาธรรม บทความของพระธรรมราชาวัตร (กมล โกวิโท) กับพุทธวิธีการสื่อสารและหลักการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์

พุทธวิธีการสื่อสาร หมายถึง

วิธีที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการสื่อสารในระหว่างหมู่พระสงฆ์และประชาชน ประกอบด้วยหลักการต่างๆ ตามแต่ที่พระองค์ทรงเล็งเห็นว่าการสื่อสารแบบใดเหมาะสมกับบุคคลลักษณะใด ทั้งนี้เพื่อความเข้าใจในหลักธรรมที่ทรงแสดงอย่างมีประสิทธิภาพไม่คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง

หลักนิเทศศาสตร์ หมายถึง การนำความรู้ แนวคิด หลักการ ทฤษฎี ด้านนิเทศศาสตร์และที่เกี่ยวข้องมาศึกษา บูรณาการ ประยุกต์ใช้ หรือสร้างองค์ความรู้ใหม่ด้านนิเทศศาสตร์ หรือการสื่อสารตามความสนใจ

การสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์ หมายถึง ศาสตร์ที่ว่าด้วยการสื่อสาร ซึ่งประกอบด้วย ผู้ส่งสาร สาร สื่อ และผู้รับสาร

การที่จะทำให้การสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพได้นั้นจำเป็นต้องอาศัยกระบวนการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพทุกขั้นตอนเพื่อส่งผลให้บรรลุเป้าหมายของการสื่อสารได้ ดังนั้นนิเทศศาสตร์จึงเป็นศาสตร์ที่สร้างให้เกิดความรู้ ความเข้าใจให้กับผู้รับสารกับผู้ส่งสารได้

พระธรรมราชาวัตร (กมล โกวิโท) หมายถึง พระธรรมราชาวัตร นามเดิม กมล ฉายา โกวิโท หรือ “หลวงเตี้ย” เปรียญธรรม ๖ ประโยค อดีตผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพมหานคร อดีตเจ้าคณะภาค ๓ และภาค ๑๔

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการวิจัยเรื่อง “การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมราชาวัตร (กมล โกวิโท) วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร” ผู้วิจัยได้ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องของนักวิชาการหลากหลายท่าน ดังนี้

๑.๖.๑ เอกสารที่เกี่ยวข้อง

๑. เอกสารเกี่ยวกับแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการคณะสงฆ์ด้านการเผยแผ่

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดการบริหารจัดการคณะสงฆ์ด้านการเผยแผ่ มีนักวิชาการหลากหลายท่าน แสดงทัศนะไว้แตกต่างกัน ดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า เผยแผ่ หมายถึง ค่อยๆ ขยายออก ค่อยๆ แยมออก ทำให้ขยายออกไป¹³

พระเทพดิลก (ระบับ จิตปาโณ) ได้กล่าวถึง การเผยแผ่ธรรมะแบ่งเป็น ๒ ประเด็นคือ ศาสตร์ที่ต้องศึกษาคือ ปริยัติ ศิลปคือ ปฏิบัติ เส้นทางจากปริยัติสู่ปฏิบัตินั้น ทั้งสองฝ่ายจะต้องผ่านขั้นตอนที่เรียกว่าพหุสูตร คือ

๑) สุตะ

มีการศึกษาทางประสาทสัมผัสในรูปแบบต่างๆโดยเฉพาะทางพุทธศาสตร์

๒) ธตา สามารถทรงจำเรื่องที่คนได้ผ่านพบมาทางประสาทสัมผัส

๓) วจสา ปริจिता สามารถท่องเรื่องบางเรื่องได้ โดยเฉพาะที่เป็นวิชาหลัก

๔) มนสานุเปกขิตา นำเรื่องมาคิด

ให้เกิดความเข้าใจด้วยตนเองเสียก่อนและต้องอิงหลักวิชา ไม่ใช่เข้าใจเอาเอง โดยขาดหลักฐานสำหรับอ้างอิง

๕) ทิฏฐิยาสุปฏิวิธธา เข้าใจเรื่องเหล่านั้น

คือสามารถขบเจาะเรื่องเหล่านั้นด้วยความคิด เห็นของตน สามารถที่จะหาอุปมา ซึ่งผู้ฟังอาจเข้าใจได้มาเปรียบเทียบเพื่อช่วยให้เกิดความเข้าใจดียิ่งขึ้น การพูดของคนเราเป็นศิลป์ขึ้นมาได้ต้องเข้าใจในเรื่องที่จะพูดโดยไม่มี ความสงสัยในเรื่องเหล่านั้น¹⁴

พระพิพิธธรรมสุนทร (สุนทร ปาณสุนทร)

ได้ให้ความหมายของการเผยแผ่เป็นการสื่อสารเพื่อการพัฒนาบุคคลทางด้านจิตใจให้มีความเคารพเลื่อมใส ยำเกรง ในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติตามสมควรแห่งการปฏิบัติ นั้น เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มุ่งเพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก เป็นศาสนาแห่งสันติภาพของโลกและสันติภาพแห่งโลกสากล สมดังพระดำริที่จะส่งพระอรหันต์สาวก ๖๐ รูป ออกไปเผยแผ่พุทธธรรมให้ชาวโลกได้รับรู้ จึงได้ตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า “จรณ ภิกขเว จาริกัม พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมปาย อตถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺसानัม” แปลว่า ภิกษุทั้งหลายพวกเธอจงเที่ยวไป เพื่อประโยชน์ และความสุข แก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุขแก่เหล่าทวยเทพและมนุษย์ และให้เกิดประโยชน์สูงสุดตามที่พระองค์ทรงประสงค์ว่า ๓ ประการ คือ

๑) ทิฏฐธรรมมิกัตถะ คือ ประโยชน์ปัจจุบัน ประโยชน์โลกนี้ ประโยชน์ขั้นต้น

๒) สัมปรายิกัตถะ คือ ประโยชน์เบื้องหน้าหรือในภพหน้า ประโยชน์สูงขึ้นไป

๓) ปรมัตถะ คือ ประโยชน์สูงสุด จุดหมายสูงสุด คือ พระนิพพาน¹⁵

บุญศรี พานะจิตต์ และคณะ

ได้จำแนกกลยุทธ์ในการเผยแผ่ธรรมของพระสงฆ์ในปัจจุบัน ไว้ดังนี้¹⁶

¹³ราชบัณฑิตยสถาน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานพ.ศ.๒๕๕๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๕๖), หน้า ๕๖๔.

¹⁴พระเทพดิลก (ระบับ จิตปาโณ), ศาสนทายาทคุณภาพ, (กรุงเทพมหานคร : พรศิวกการพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๓๒-๓๕.

¹⁵พระพิพิธธรรมสุนทร(สุนทร ปาณสุนทร), คม ชัด ลึก เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร เลียงเชียง ๒๕๕๓), หน้า ๔๑.

๑) การเทศนาธรรม คือ การแสดงธรรมสั่งสอนตามหลักพระพุทธศาสนา เพื่อให้ผู้ฟังสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ ซึ่งวิธีนี้พระภิกษุสงฆ์ใช้ในการเผยแผ่ธรรมเป็นประจำ

๒) ปาฐกถาธรรม คือ การบรรยายธรรมะให้ผู้อื่นฟัง โดยทั่วไปจะย่นและผู้พูดจะต้องมีลีลาในการพูด เพื่อโน้มน้าวจิตใจผู้ฟังเป็นพิเศษ เป็นวิธีการที่น่าสนใจ

๓) อภิปรายธรรม คือ การชี้แจง หรือแสดงความคิดเห็นในหลักธรรมข้อใดข้อหนึ่งให้ผู้อื่นเข้าใจ

๔) สนทนาธรรม คือ การพูดจาหารือในหลักธรรม เพื่อนำไปใช้ในการแก้ปัญหาชีวิต โดยยึดหลักทางสายกลาง

๕) การสอนสมถกรรมฐาน หรือวิปัสสนากรรมฐาน คือ การสอนให้นั่งภาวนาเพื่อให้ใจเป็นสมาธิและเข้าใจสภาวะตามความเป็นจริงของสังขารตามหลักไตรลักษณ์

๖) การใช้สื่อและอุปกรณ์ประกอบการสอนธรรมะ เช่น การใช้หนังสือธรรมะ การใช้วีดิทัศน์ คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต ม้วนเทป เป็นอุปกรณ์ในการเผยแผ่ศาสนาธรรม โดยอาจจำหน่ายแจกไปในกลุ่มที่ไม่มีเวลาจะได้ศึกษาธรรมะด้วยตนเอง

สรุปได้ว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ การนำเอาวิธีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า “พุทธวิธีบริหาร” มาปรับใช้กับงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เหมาะสมกับสังคมไทยที่มีการเปลี่ยนแปลงในด้านการสื่อสารที่เรียกกันว่า สังคมแห่งการสื่อสารในโลกไร้พรมแดน เช่นนี้ นักการเผยแผ่ (พระพุทธศาสนา) ต้องปรับตัว เปลี่ยนแปลง ทั้งด้านเนื้อหา การนำเสนอ การเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย ตามสภาวะแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ภายใต้เทคโนโลยีการสื่อสารที่ถูกต้อง แม่นยำ และรวดเร็ว

๒. แนวคิดเกี่ยวกับแนวคิดและเทคนิคการเผยแผ่

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดและเทคนิคการเผยแผ่ธรรม ได้มีนักวิชาการกล่าวถึงแนวคิดและเทคนิคการเผยแผ่ธรรม ซึ่งมีประโยชน์ในการศึกษา ดังนี้

พระโสภณธรรมวาที (บุญมา อาคมบุญไธ) ได้กล่าวถึง รูปแบบวิธีการสื่อสารเคล็ดลับ หรือศิลปะการเทศน์ที่น่าสนใจ ไว้ดังนี้¹⁷

คำว่า“เคล็ดลับ”หมายถึง กลเม็ดหรือวิธีที่ชาญฉลาดที่คนส่วนใหญ่ยังไม่รู้จักหรือรู้จักแต่ยังไม่คุ้นเคยนัก คำว่า“ศิลปะ”หมายถึง ความมีฝีมือหรือความชำนาญในการแสดงออกในที่นี้หมายถึง ศิลปะในการเทศน์

¹⁶บุญศรีพานะจิตต์ และคณะ,ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัดทุ่งเทมพทานคร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๒๒-๒๓.

¹⁷พระโสภณธรรมวาที (บุญมา อาคมบุญไธ), วิชาการเทศนา, (กรุงเทพมหานคร : เอมีเทรดดิ้ง, ๒๕๔๔), หน้า ๓๑.

ส่วนคำว่า“การเทศน์”หมายถึง
การยกหัวข้อธรรมขึ้นแสดงเพื่อสั่งสอนประชาชนให้รู้ให้เข้าใจ
จะได้ละชั่วทำดีมีสวรรค์และนิพพานเป็นจุดหมายของชีวิต

การเทศน์ในที่นี้ หมายถึงเอาการเทศน์ ๒ แบบ

๑) การเทศน์ปฏิภาณ ไม่อ่านคัมภีร์

๒) การเทศน์ปุจฉา-วิสัชนา

ในการเทศน์นั้น มีเคล็ดลับและศิลปะสำคัญที่นักเทศน์ควรทำความเข้าใจอยู่ ๓

ประการ คือ ทวน ทาง ธรรม

๑.“ทวน” หมายถึง พื้นความรู้และความสามารถที่มีอยู่เดิม
ถ้าจะเป็นนักเทศน์ต้องมียังน้อย ๖ ประการ ดังนี้

๑) รู้หลักธรรม

๒) จำหลักสูตร

๓) พุทธะฉาน

๔) ปฏิภาณไว

๕) น้ำใจงาม ๖ มีความรอบรู้

๒.“ทาง” หมายถึง วิธีเข้าถึงความสำเร็จโดยสามารถ “เทศน์ได้” รวมไปถึง
“เทศน์เป็น” การจะทำได้ดังนี้ ต้องมีวิธีการเหล่านี้เป็นแนวทาง คือ

๑) มีครูแนะนำ

๒) ท่องจำเทศนา

๓) ฝึกว่าปากเปล่า

๔) เข้าใจวางโครง

๕) ฟัง เขียน เพียร อ่าน

๖) ปฏิภาณว่องไว

๗) จิตใจสงบ

๘) ชอบคบบัณฑิต

๙) เกาะติดสถานการณ์

๓.“ธรรม” ในที่นี้ หมายถึง หลักการและอุดมคติของนักเทศก์
การเทศน์ควรปฏิบัติไปตามหลักการ ดังต่อไปนี้

๑) เทศนาตามขั้นตอน

๒) สั่งสอนอย่างมีเหตุผล

๓) เมตตาต่อสาธุชน

๔) ไม่กั่งวลกับเรื่องกัณฑ์

๕) ไม่กระทบตนกระทบท่าน คือ หลักการเทศนา

ลักษณะของโครงเทศน์

๑. โครงเทศน์นั้นจะประกอบด้วย

๑.๑) อุเทศ คือ หัวข้อที่ยกขึ้นเป็นหลักในการแสดง

๑.๒) นิเทศ คือ การอธิบายขยายความอุเทศในเชิงปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ โดยใช้วิธีอธิบายแบบ ๔ ส. (สันตสนา เทศน์ได้ แจ่มแจ้ง สมาทปนา เกิดแรงจูงใจ สมุตเตชนา ชวนให้ทำตาม สัมปหังสนา เกิดความบันเทิง)

๑.๓) ปฏิยนิเทศ คือ การสรุปใจความวางเป็นประเด็น
ทิ้งท้ายไว้ก่อนจบการเทศน์

๒. เตรียมการเทศน์

๒.๑) เตรียมตัวให้พร้อม

๒.๒) ซักซ้อมไว้ดี

๒.๓) ท่าที่สะอาด

๒.๔) กล้าสะอาด

๒.๕) ตาตู่คนฟัง

๒.๖) ท่านั่งผึ่งผาย

๒.๗) อธิบายแจ่มแจ้ง

๒.๘) แสดงหลักการ

๒.๙) ปฏิภาณว่องไว

๒.๑๐) จิตใจสะอาด

๒.๑๑) มารยาทยอดเยี่ยม

๓. ปฏิบัติการเทศน์

๓.๑) ไปก่อนเวลา

๓.๒) เข้าหาเจ้าหน้าที่

๓.๓) คัมภีร์ไม่ขาด

๓.๔) ฉลาดเจรจา (เจ้าภาพ)

๓.๕) ถามหาข้อมูล (งาน)

๓.๖) เพิ่มพูนศรัทธา

๓.๗) จรรยางดงาม

๓.๘) รูปความแจ่มชัด (ในใจ)

๔. จุดเด่นนักเทศน์

๔.๑) รูปสะดุคตา รูปโสภา กิริยางดงาม มีความสะอาด มารยาทเรียบร้อย

๔.๒) เนื้อหาสะดุคหู เนื้อหาสาระสละสลวย ที่ควรสั้นก็สั้น ที่ควรยาวก็ยาว
สัมผัสคล้องจอง และเป็นไปตามลำดับไม่สับสน

๔.๓) ความรู้สะดุคจิต รู้จริง รู้แจ้ง รู้กว้าง รู้ลึก และรู้รอบ

๔.๔) ข้อคิดสะดุคใจ แสดงแทรกข้อคิด เช่น หลวงพ่อพุทธทาส

“ทุกข์เกิดที่จิต ถ้าเห็นผิดเมื่อผัสสะ” พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ว่า

“คนเก่งทำเคราะห์ให้เป็นโอ กาส คนประมาททำโอกาสให้เป็นเคราะห์” ดังนี้ เป็นต้น

๔.๕) อุปมาอุปไมยนำฟัง ผลกรรมติดตามคนทำเหมือนล้อรถหมุนตามรอยเท้าโค เงามตามตัววิ่งจี้ตามกันไปไม่ลดละ

๕. อุดมคตินักเทศน์

- ๕.๑) สอนให้จำ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น
- ๕.๒) สอนตนก่อน แล้วจึงสอนคนอื่น
- ๕.๓) ความเป็นนักธรรม ต้องนำนักเทศน์
- ๕.๔) ถ้าสอนจากเรื่องที่ตนทำ ทุกถ้อยคำจะมีฤทธิ์
- ๕.๕) อย่าลืม “คนพอมชายยาพิ หลึงผัวหนีชายยาเสน่ห์”
- ๕.๖) คิดว่า “จงทำตามที่ฉันสอน อย่าทำตามอย่างที่ฉันทำ” ยายนำมาใช้
- ๕.๗) สอนอย่างไร ทำได้อย่างนั้น¹⁸

เสฐียรพงษ์ วรรณปก ได้กล่าวว่า พระพุทธเจ้าทรงเป็นพระบรมครูยอดครูของผู้สอนคน พระองค์ทรงมีหลักการในการสอนมากมายหลายหลักการ จะขอยกมาสัก ๑ หมวดที่เรียกกันว่า “หลัก ๔ ส” เพราะแต่ละข้อขึ้นด้วยอักษร ส คือ¹⁹

๑. สันที่สนทนา อธิบายให้เห็นชัดเจน เหมือนจูงมือให้มาดูด้วยตา พูดอธิบายให้ผู้ฟังแจ้งจางบาง ไม่มีข้อสงสัยว่าอย่างนั้นเถอะเรียกสั้นๆว่า “แจ่มแจ้ง”

๒. สมาทปนา ชักจูงให้เห็นจริงเห็นจิงตาม
ชวนให้คล้อยตามจนยอมรับเอาไปปฏิบัติเรียกสั้นๆว่า “จูงใจ”

๓. สมุตตเตชนา เราใจเกิดความกล้าหาญ มีกำลังใจ
มั่นใจว่าทำได้ไม่วันไหนต่ออุปสรรคที่พึงมีมา ไม่ว่าจะใหญ่และยากสักปานใดก็ตามเรียกสั้นๆว่า “หาญกล้า”

๔. สัมปหังสนา มีวิธีสอนที่ช่วยให้ผู้ฟังราเริง เบิกบาน ฟังไม่เบื่อ
เปี่ยมล้นไปด้วยความหวังเพราะมองเห็นคุณประโยชน์ที่ตนพึงได้รับจากการปฏิบัติ เรียกสั้นๆว่า “ราเริง”

สรุปได้ว่า เทคนิค

การสอนธรรมะแก่ประชาชนในหน้าที่ของพระธรรมทูตเป็นสิ่งที่ลึกซึ้งกว่าการสอนนักเรียน เพราะประชาชนเป็นผู้มีประสบการณ์มาก และความรู้ของประชาชนก็ไม่เสมอภาคกัน ฉะนั้นวิธีการที่เผยแพร่ให้ได้ผล ในเบื้องต้นต้องศึกษาพื้นฐานแห่งจิตใจศึกษาอุปนิสัยใจคอของคนในถื่นนั้นๆ พร้อมทั้งต้องทำตัวให้เป็นทีเคารพนับถือของเขาด้วย วิธีการสอนศีลธรรมนั้นหลักใหญ่ที่พระพุทธเจ้าทรงวางไว้คือ โอวาทปาฏิโมกข์

๓. แนวคิดเกี่ยวกับพุทธวิธีการเผยแพร่

¹⁸พระโสภณธรรมวาทิ (บุญมา อาคมบุญโย), วิชาการเทศนา, หน้า ๓๑-๓๓.

¹⁹เสฐียรพงษ์ วรรณปก, คำบรรยายพระไตรปิฎก, (กรุงเทพมหานคร : หอรัตนชัยการพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๙๘.

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเกี่ยวกับพุทธวิธีการเผยแผ่ มีนักวิชาการหลากหลายท่าน แสดงทัศนะไว้แตกต่างกัน ดังนี้

ผู้เผยแผ่พุทธธรรม พึงดำรงตนอยู่ในองค์คุณของนักเผยแผ่ที่ดีด้วยเช่นกัน เพื่อยังศรัทธาความเลื่อมใสและให้การเผยแผ่มีประสิทธิภาพสูงสุด ดังต่อไปนี้

๑. ปณิธาน ในการแสดงธรรมต่อผู้ฟัง

นักเผยแผ่พึงตั้งใจไว้ในใจของตนก่อนแสดงว่า

จักกล่าวชี้แจงไปตามลำดับเหตุการณ์พร้อมยกเหตุผลให้สมจริงมาประกอบแสดงด้วยเมตตาจิตหวังอนุเคราะห์ไม่ใช่เพื่อหวังลาภสักการะ และไม่แสดงธรรมไปกระทบต่อใครให้เสียหาย หรือตำหนิตรงๆ ทำให้ผู้ฟังคนนั้นเกิดความไม่พอใจ²⁰

๒. ปฏิสัมภิยา ความเข้าใจ ปัญญาที่แตกฉานในอรรถ (เนื้อหาสาระ)

เข้าใจในธรรม (อธิบายย่อหรือพิสดารได้) เข้าใจในหลักนิรุกติ (การซ้ำของในภาษา)

และเข้าใจในหลักปฏิภาณ คือ ไหวพริบในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า²¹

๓. พหุสัจจะ การคงแก่เรียน การได้ฟังมาก จำได้ คล่องปาก

เพ่งพินิจให้ขึ้นในใจของตน และสามารถขบคิดได้ด้วยทฤษฎี คือ เห็นตามได้ด้วยเหตุผลที่เป็นจริง²²

๔. การรู้จักแสดงธรรมไปตามขั้นตอน

การแสดงธรรมไปโดยคำนึงถึงภาวะของผู้ฟังเป็นหลัก

โดยเริ่มจากสิ่งที่มองเห็นด้วยตาไปจนถึงพิจารณาเห็นด้วยปัญญาภายในของตน ได้แก่

เล่าเรื่องทวนกล่าให้ฟังก่อน (การให้ทาน)

ชี้แจงผลดีของการเป็นคนมีศีลมีศรัทธาที่เรียบง่ายดีงาม จากนั้นก็เล่าเรื่องสวรรค์ คือ

ความสุขใจให้ฟังถัดมา และโยงไปเรื่องโทษของกามที่ทำให้มนุษย์ต้องทุกข์กายทุกข์ใจอยู่

ข้อสุดท้ายก็ชี้แจงทางออกจากกามหรือทางออกจากทุกข์นั้น โดยวิธีการสลัดทิ้งกาม²³

ในเรื่องหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนานั้นถือว่าสำหรับนักเผยแผ่กับผู้ฟังนั้นมีความ

สัมพันธ์กันในฐานะเป็นกัลยาณมิตร

ผู้มีเมตตากรุณาเอื้ออาทรกันในด้านของการอบรมสั่งสอนและให้คำแนะนำต่างๆ

และผู้สอนนั้นได้มีท่านผู้รู้ให้ความหมายไว้ในที่หลายแห่งดังมีปรากฏ ดังนี้

ในพระไตรปิฎกได้กล่าวถึงคุณสมบัติของผู้ที่เป็นกัลยาณมิตร หรือองค์คุณของความเป็นกัลยาณมิตร ๗ ประการ ไว้ว่า

๑. เป็นที่รักเป็นที่พอใจ

๒. เป็นที่เคารพ

๓. เป็นที่ยกย่อง

²⁰ อย.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๑๕๙/๒๐๕.

²¹ อย.จตุกก. (บาลี) ๒๑/๑๓๒/๒๑๖.

²² อย.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๘๗/๑๒๙.

²³ ที.สี. (บาลี) ๙/๒๓๗/๑๘๙.

๔. เป็นนักพูด
๕. เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ
๖. เป็นผู้พูดถ้อยคำลึกซึ้งได้
๗. ไม่ชักนำในอฐานะ²⁴

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)

ได้อธิบายความเป็นกัลยาณมิตรไว้ในหนังสือพุทธวิธีในการสอน มีเนื้อความว่า

๑. บีโย น่ารัก คือ เข้าถึงจิตใจ สร้างความรู้สึกสนิทสนมเป็นกันเอง
ชวนให้ผู้ฟังอยากสนใจ อยากซักถาม

๒. ครู น่าเคารพ คือ มีความประพฤติเหมาะสมแก่ฐานะ
ชวนให้เกิดความอบอุ่นใจ เป็นที่พึ่งได้อย่างปลอดภัย

๓. ภาวนียो น่าเจริญใจ คือ มีความรู้จริง ทรงภูมิปัญญาแท้จริงและเป็นผู้ฝึกฝน
ปรับปรุงตนเองอยู่เสมอๆ เป็นที่ยกย่อง น่าเอาเยี่ยงอย่าง ทำให้ผู้ฟังเกิดศรัทธาได้

๔. วัตตา รู้จักกล่าวถ้อยคำ คือ รู้จักพูดชี้แจงเผยแผ่ให้เต็มล
โดยอาจเลือกใช้วิธีการเผยแผ่ในรูปแบบต่างๆ เพื่ออธิบายให้ผู้ฟังเข้าใจได้

๕. วจนักขโม อดทนต่อถ้อยคำ คือ พร้อมที่จะรับฟังคำใดถาม คำซักถาม
คำล่วงเกิน คำตักเตือน คำวิพากษ์วิจารณ์ต่าง ๆ อดทนได้ไม่เบื่อหน่าย ไม่เสียอารมณ์
แม้บางครั้งอาจถูกต่อต้านจากลัทธิภายนอกมาขัดขวางต้องงานเผยแผ่ธรรม

๖. คัมภีรญจ กลัง กัตตา สามารถอธิบายหลักธรรมที่ลึกซึ้งให้ผู้ฟังเข้าใจได้
นักเผยแผ่ที่ดีต้องมีความรู้ในศาสตร์หลาย ๆ อย่าง และต้องฉลาดในการเลือกใช้วิธีเผยแผ่แบบต่าง ๆ
เพื่อให้เหมาะสมกับผู้ฟังเพื่อให้เกิดศรัทธาและยอมปฏิบัติตามได้

๗. โน จัญฐานะ นิโยชเย ไม่ชักนำผู้ฟังให้เดินผิดทางไปจากพหุศาสตร์
แต่ต้องรู้จักชักจูง แนะนำในทางที่ถูกที่ควร²⁵

เสฐียรพงษ์ วรรณปก ได้อธิบายความหมายของคุณสมบัติของกัลยาณมิตรไว้ว่า
“...ครูที่มีความกรุณาต่อศิษย์จะเป็นครูที่มีองค์คุณของกัลยาณมิตร ๗ ประการ
ตามที่พระบรมศาสดาตรัสไว้ คือ

๑. น่ารัก น่าวางใจได้อย่างสนิทสนม
อยากเข้าไปหาเพื่อปรึกษาหารือสอบถามเรื่องวิชาการและอื่น ๆ
๒. น่าเคารพ เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจที่ได้เข้าไปหาเป็นที่พึ่งพาได้อย่างปลอดภัย
๓. นายกย่อง เป็นผู้ทรงภูมิปัญญา มีความสามารถในวิชาการนั้นๆ
และในเรื่องอื่น ๆ อย่างน่าทึ่ง เป็นความภาคภูมิใจของศิษย์ที่มีความรู้สึกรับว่าอาจารย์เก่ง
๔. รู้จักพูด คอยให้คำแนะนำ ว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี
รู้ว่ขณะใดควรพูดอย่างไร ให้คำแนะนำประเภทไหน
อันนี้รวมถึงความสามารถที่จะสอนที่จะถ่ายทอดอย่างมีประสิทธิภาพด้วย

²⁴ อ. สดต. ก. (ไทย) ๒๓/๓๗/๕๗.

²⁵ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธวิธีในการสอน, (กรุงเทพมหานคร : โอเอ็นจีการพิมพ์, ๒๕๔๒),
หน้า ๒๖.

๕. อดทนต่อถ้อยคำ พร้อมทั้งจะรับฟังคำซักถามต่าง ๆ ของศิษย์เสมอ ไม่เบื่อหน่าย มีวิญญูณของความเป็นครู รักการสอนถ่ายทอดวิชาความรู้อย่างแท้จริง
๖. แล่งเรื่องลึกซึ้งได้ มีความสามารถในการอธิบายเรื่องราวต่าง ๆ ได้อย่างลึกซึ้ง เรื่องยาก ๆ อธิบายให้เป็นที่เข้าใจง่ายได้ และเรื่องง่าย ๆ บางครั้งก็สามารถอธิบายได้อย่างลึกซึ้งละเอียดพิสดาร
๗. ไม่ชักนำในทางเสียหาย เป็นครูที่ดีจะต้องไม่ชักจูงให้ศิษย์ไปในทางเสียหาย อันนี้รวมถึงตัวครูเองต้องมีความประพฤติดีเป็นแบบอย่างที่ดีงามของศิษย์ด้วย...”²⁶

๔. แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์ มีนักวิชาการหลากหลายท่าน แสดงทัศนะไว้แตกต่างกัน ดังนี้

สมาน งามสนธิ ได้กล่าวถึง คุณสมบัติของผู้ส่งสารไว้ว่าผู้ส่งสารที่ดีต้องประกอบด้วยคุณสมบัติ คือ สัมปฤทธิธรรม ๗ ประการ ดังต่อไปนี้

๑. อัมมัญญตา เป็นผู้รู้ธรรมะคือหลักการ หลักความจริง เนื้อหาสาระของเรื่องที่จะสื่อสาร รู้แจ้งแทงตลอดในทฤษฎีและปฏิบัติในศาสตร์และศิลป์ของตน
๒. อัถถัญญตา รู้จักเนื้อหาสาระ ความหมาย ความมุ่งหมาย

วัตถุประสงค์ของสื่อสารที่แน นอน ชัดเจน (Goal Oriented)

๓. อัตถัญญตา รู้จักตนเอง รู้ว่าตนคือใคร มีความพร้อมหรือไม่พร้อมอย่างไร การรู้จักตนเองเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง เมื่อเรารู้จักตนเองดีแล้ว จะนำไปสู่การยอมรับตน (Self Acceptance) แล้วจะเปิดเผยตน (Self Disclosure) สามารถสื่อสารภายในตนได้ดียิ่ง ผู้ที่สามารถสื่อสารภายในตนได้ดี จะเป็นคนที่สามารถรับรู้ วิเคราะห์ สังเคราะห์ และมีวิจารณ์ญาณที่สุขุม รอบคอบ มีเหตุผล ทำให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

๔. มัตถัญญตา รู้จักประมาณ รู้จักความพอดี การสื่อสารบางอย่างหากมากเกินไป ผู้รับสารก็รับไม่ได้ หากน้อยเกินไปก็ไม่เพียงพอ การรู้จักประมาณในการสื่อสาร (Frequency) คือไม่ส่งสารซ้ำ ซากมากเกินไปหรือน้อยเกินไป จึงเป็นคุณสมบัติประการสำคัญอีกประการหนึ่งของผู้ส่งสาร

๕. กาลัญญตา รู้จักเวลา ผู้ส่งสารต้องรู้จักเวลาในการสื่อสารว่า เวลาไหนควร เวลาไหนไม่ควร หากผู้ส่งสารไม่รู้จักเวลาในการสื่อสาร แม้ว่าจะเป็น การสื่อสารภายในตน การสื่อสารระหว่างบุคคล หรือการสื่อสารมวลชน ย่อมมีประสิทธิภาพลดลง

๖. ปริสัญญตา รู้จักชุมชน รู้จักสังคม ในทางนิเทศศาสตร์เรียกว่า กลุ่มผู้รับสารหรือกลุ่มเป้าหมาย ผู้ส่งสารต้องรู้จักกลุ่มเป้าหมาย การสื่อสารจึงจะประสบความสำเร็จ ยิ่งรู้จักมากเท่าไร การสื่อสารยิ่งมีประสิทธิภาพมากขึ้นเท่านั้น การที่พระพุทธรูปทรงเผยแผ่พุทธธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น เพราะพระองค์ทรงรู้แจ้งแทงตลอดเกี่ยวกับจุดมุ่งหมายหรือกลุ่มเป้าหมาย จึงทำให้การเผยแผ่พุทธธรรมของพระองค์ประสบความสำเร็จ

²⁶เสฐียรพงษ์ วรรณปก, พุทธวิธีสอนจากพระไตรปิฎก, (กรุงเทพมหานคร : เพชรรุ่งการพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๒๔-๒๕.

๗. บุคคลโพรปรัญญา รู้จักความแตกต่างระหว่างบุคคลว่า ผู้รับสารแต่ละคนแต่ละกลุ่มมีลักษณะเฉพาะเป็นของตนเอง มีจิตอธยาศัย มีศักยภาพในการรับสารมากน้อยแค่ไหนเพียงใด การที่ผู้ส่งสารรู้ความแตกต่างระหว่างบุคคลได้นั้น ทำให้สามารถแยกแยะผู้รับสารได้

ในส่วนของผู้รับสารตามแนวทางพุทธะแบ่งผู้รับสารออกเป็น ๔ กลุ่มเปรียบเหมือนดอกบัว ๔ เหลา อันได้แก่

๑. กลุ่มบัวพินน้ำ เมื่อได้รับแสงอาทิตย์จะแย้มบานทันที กลุ่มนี้เปรียบเหมือนผู้มีปัญญาเฉียบแหลม มีการศึกษาดีแล้ว ไม่ต้องการเนื้อหาหรือการอธิบายอะไรมาก เพียงแต่ยกหัวข้อธรรมก็สามารถรู้ได้

๒. กลุ่มบัวใตผิวน้ำ เพียงรอวันจะโผล่พ้นน้ำขึ้นมารับแสงอาทิตย์แล้วแย้มบานในวันรุ่งขึ้น เปรียบเหมือนผู้มีปัญญามากอยู่แล้ว ให้ข้อมูลข่าวสารเพียงเล็กน้อยก็เข้าใจได้ ยังประโยชน์ให้สำเร็จ

๓. กลุ่มบัวที่จมอยู่กลางน้ำ โอกาสที่จะโผล่ขึ้นมาพินน้ำเพื่อรับแสงอาทิตย์แล้วแย้มบาน เปรียบเหมือนกลุ่มคนที่มีปัญญานานกลาง หากประคับประคองดี ๆ โอกาสจะประสบความสำเร็จในชีวิตก็มีมาก การสื่อสารกับกลุ่มเป้าหมายกลุ่มนี้ ต้องละเอียดอ่อน เนื้อหาต้องตรงประเด็น ชัดเจนและถูกต้อง เพราะกลุ่มนี้ไม่เปลี่ยนแปลงอะไรง่าย ๆ

๔. กลุ่มบัวในโคลนตมคือ บัวที่ยังเป็นหน่อยังไม่โผล่พ้นโคลนตมขึ้นมาโอกาสที่จะเป็นอาหารของปลา และเต่าก็มีอยู่มาก เปรียบเหมือนกลุ่มผู้รับสารที่มีปัญญาทึบ ห่อหุ้มด้วยอวิช ชาติคือความไม่รู้แจ้ง การสื่อสารกับกลุ่มเป้าหมายกลุ่มนี้ต้องออกแรงมาก

ในส่วนขององค์ประกอบของสารตามแนวทางแห่งพุทธะนั้น มีหลักสำคัญที่ต้องศึกษาอยู่ ๕ หลักใหญ่ ๆ ดังนี้

๑. สัจจะ ได้แก่ เรื่องที่เสนอต่อมวลชนนั้น ต้องเป็นเรื่องจริง เสนอหรือส่งสารตามความเป็นจริง ไม่บิดเบือน

๒. ตถตา เรื่องแท้ เรื่องที่เสนอหรือส่งสารนั้นต้องเป็นเรื่องแท้เสนอตามสภาพที่แท้จริง ไม่คาดเดา ไม่แต่งแต้ม ไม่ใส่สีหรือใส่ไข่

๓. กาละ เรื่องที่เสนอนั้น ต้องเหมาะสมกับกาลเวลา

๔. ปิยะ เรื่องที่เสนอนั้น เป็นเรื่องที่คนชอบ หรือเสนอโดยวิธีที่ผู้รับสารชื่นชอบ

๕. อัตถะ เรื่องที่เสนอหรือส่งสารนั้น ต้องเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม²⁷

เบอร์โล (David K. Berlo) ได้อธิบายหลักการของการสื่อสาร ที่มนุษย์ใช้ติดต่อสื่อสารถือเป็นกระบวนการที่มีองค์ประกอบ (Ingredients) ที่สำคัญ ๖ ประการ คือ

²⁷ สมาน งามสนิท. องค์ประกอบของการสื่อสารที่พึงประสงค์ตามแนวทางพุทธะ, (กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), เอกสาร, หน้า ๙.

1. แหล่งสาร (Communication source)
๒. ผู้เข้ารหัสสาร (Encoder)
๓. เนื้อหาข่าวสาร (Message)
๔. ช่องสาร (Channel)
๕. ผู้ถอดรหัสสาร (Decoder)
๖. ผู้รับสาร (Communication receiver)²⁸

อริสโตเติล ได้อธิบายว่า การพูดจะมีประสิทธิภาพในการชักจูงใจได้มากน้อยเพียงใดนั้นขึ้น อยู่กับบุคลิกลักษณะของผู้พูด (Character or Ethos) ว่ามีความรู้ มีความน่าเชื่อถือน่าเลื่อมใส น่าไว้วางใจเพียงใด ในขณะเดียวกันคำพูดก็มีความสำคัญด้วย กล่าวคือ เนื้อหาสาระของคำพูด ตลอดจนการเรียบเรียงและวิธีการพูด (Content Arrangement and Delivery) ก็จะมีผลต่อการชักจูงใจด้วย ในส่วนของผู้ฟังซึ่งเป็นผู้ได้รับผลกระทบจากการพูด เป็นผู้ถูกชักจูงจะเชื่อตามคำพูดของผู้พูดหรือไม่ขึ้นอยู่กับอารมณ์ของผู้ฟัง (Emotion) ดังนั้นแบบจำลองของอริสโตเติลนั้น จึงมีองค์ ประกอบ ๓ ประการ คือ ผู้พูด (ผู้ส่งสาร) คำพูด (สาร) และผู้ฟัง (ผู้รับสาร) การสื่อสารคือ กระบวนการส่งหรือถ่ายทอดความหมายจากสิ่งของหรือบุคคลฝ่ายหนึ่งไปยังบุคคลอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งมาจากคำภาษาอังกฤษว่า Communication โดยทั่วไปแล้วมักจะหมายถึง การติดต่อสื่อสารระหว่างมนุษย์ แต่อย่างไรก็ตาม การสื่อสารนั้นมีความหมายตามลักษณะอยู่ ๒ ประการ ดังนี้

๑. การสื่อสาร หมายถึงการสื่อสารระหว่างมนุษย์ (Human Communication) เท่านั้น ไม่ได้หมายรวมถึงการคมนาคม การขนส่ง (Transportation) สินค้า วัตถุสิ่งของหรือบุคคล โดยอาศัยถนนหนทางแต่อย่างใด การสื่อสารเป็นพฤติกรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์ (Human Behavior) ซึ่งมีความสัมพันธ์กับจิตใจ (Mind) และการแสดงออกของคนที่ทำการสื่อสารต่อกัน
๒. การสื่อสารจะมีการแลกเปลี่ยนข่าวสาร (Information) ทศคติ (Attitude) ความคิด (Idea) ฯลฯ ซึ่งในวงการสื่อสารมวลชนจะหมายรวมถึงสาร (Message) และเนื้อหา (Contents) ที่ผู้ส่งส่งผ่านสื่อไปยังผู้รับสาร²⁹

๑.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีนักวิชาการหลากหลายท่าน แสดงทัศนะไว้แตกต่างกัน ดังนี้

พระมหาสายเพชร วชิรเวที (หงษ์แพ่งจิตร) ได้วิจัยเรื่อง

“การศึกษาบทบาทและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระนาคเสนเถระ”

²⁸เบอร์โล (David K. Berlo) อ้างใน ปรมะ สดเวทิน, **หลักนิเทศศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร : ภาพพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๔๕.

²⁹กิตติมา สุรสนธิ, **ความรู้ทางการสื่อสาร**, หน้า ๕.

ผลของการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ได้พบว่า

พระนาคเสน

ผู้เป็นพระเถระที่เชี่ยวชาญในปริยัติและเป็นพระอรหันต์ผู้บรรลุปฏิสัมภิทา ๔ ได้อธิบาย

หลักธรรมที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์มิลินทปัญหาอย่างละเอียดและลึกซึ้งพร้อมทั้งยกอุปมาอุปไมยประกอบการอธิบายและยังใช้ปฏิภาณโวหารในการโต้ตอบปัญหากับพระเจ้านิลินท์จนทำให้พระองค์หมดสิ้นความสงสัยเกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระนาคเสนเถระทำให้ทราบถึงบทบาทหน้าที่ของนักเผยแผ่ที่ดีที่ต้องมีทั้งปัญญาความรอบรู้ในสิ่งที่ควรรู้สามารถนำมาใช้ในการเผยแผ่เพื่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุดและผู้เผยแผ่ต้องมีวัตรปฏิบัติเป็นที่น่าเลื่อมใสจึงจะทำให้ผู้ฟังมีศรัทธาและนำไปปฏิบัติตามความเข้าใจได้เป็นอย่างดีพระนาคเสนมีรูปแบบและวิธีการในการเผยแผ่ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวคือการใช้ปฏิภาณไหวพริบในการโต้ตอบปัญหาที่หลากหลายกับพระเจ้านิลินท์ทั้งที่เกี่ยวกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่เป็นพระจริยาวัตรของพระพุทธเจ้าและปัญหาอื่นๆโดยทั่วไป

ผลสืบเนื่องที่ได้ทราบจากการศึกษาวิจัยครั้งนี้คืออิทธิพลของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระนาคเสนทำให้เกิดการพัฒนาปรับเปลี่ยนการเผยแผ่ให้มีความน่าสนใจยิ่งขึ้นทั้งในด้านเนื้อหาสาระและวิธีการนำเสนอในการเผยแผ่แต่ละครั้งควรจะให้ผู้ฟังได้รับความแจ่มแจ้งเกิดแรงจูงใจอยากนำไปปฏิบัติและได้รับความเพลิดเพลินโดยไม่ว่าจะเป็นการเผยแผ่แบบอธิบายรูปเตี้ยหรือแบบสนทนาโต้ตอบกันล้วนแต่ทำให้ผู้ฟังได้รับประโยชน์มากจึงนับว่าเป็นคุณูปการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

นอกจากนั้นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระนาคเสนโดยการโต้ตอบปัญหากับพระเจ้านิลินท์ทำให้เกิดการรวบรวมประมวลหลักธรรมที่มีกรอธิบายมีการสนทนา

โต้ตอบกันไว้ในคัมภีร์ที่ชื่อว่ามิลินทปัญหาและคัมภีร์นี้ยังเป็นต้นแบบของการนำไปอธิบายอ้างอิงในคัมภีร์รุ่นหลังอีกหลายคัมภีร์³⁰

พระมหานามิต สิกขรสฺวณโณ (ทิพย์ปัญญาเมธี) ได้วิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระศรีศัลยสุนทรวาที (ศัลย์ สิกขาสโ)” พบว่า พระศรีศัลยสุนทรวาที (ศัลย์ สิกขาสโ) ประสบความสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพราะปัจจัยที่สำคัญ ๓ ประการ

๑. มีเทคนิคและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๒. มีอุดมการณ์

๓. มีบุคลิกภาพ³¹

³⁰พระวุฒิกธม วุฑฺฒิกธม (พรมพิมพ์), “ศึกษาเทคนิคและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตโต) วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาธรรมนิเทศ), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ข.

³¹พระมหานามิต สิกขรสฺวณโณ (ทิพย์ปัญญาเมธี), “ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระศรีศัลยสุนทรวาที (ศัลย์ สิกขาสโ)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาพระพุทธศาสนา), (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๒๒.

อัญชลี ถิรเนตร ได้วิจัยเรื่อง

“กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจในหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า” ได้ผลการวิจัยสรุปว่า พระพุทธองค์ทรงมีวิธีการสอนหรือการแสดงธรรมด้วยการชักจูงความสนใจ ชวนให้ติดตามเรื่องราวอย่างต่อเนื่อง ทรงเลือกใช้การดำเนินเรื่องด้วยเหตุผลที่มีน้ำหนักเข้ามาประกอบคำสอน ทรงบอกเล่าจากประสบการณ์ตรง ตลอดจนวิธีการเปรียบเทียบอุปมาอุปไมยจากสิ่งใกล้ตัวตามธรรมชาติเพื่ออธิบายรูปธรรมและนามธรรมให้เป็นที่เข้าใจง่ายสำหรับผู้ฟัง³²

พระมหาณรงค์ศักดิ์ โสภณสิทธิ (โสภา) ได้วิจัยเรื่อง

“ศึกษาบทบาทการเผยแผ่พุทธธรรมของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม) พบว่า บทบาทการเผยแผ่พุทธธรรมทั้งรูปแบบพระธรรมเทศนา บรรยายธรรม ปาฐกถาธรรม บทความ ที่นำเสนอมีความเด่นด้านการใช้ภาษาการอธิบายกระชับ ชัดเจน เข้าใจง่าย ได้มีการยกพุทธศาสนสุภาษิต ยกอุทาหรณ์ เล่านิทาน เปรียบเทียบด้วยข้ออุปมาอุปมัย ใช้วิธียกบุคคลเป็นตัวอย่าง ถือว่าเป็นเอกลักษณ์อันโดดเด่น และถือว่าเป็นรูปแบบ และแนวทางที่ท่านได้นำเอาออกมาเผยแผ่พุทธธรรมมากที่สุด พุทธธรรมที่นำเสนอเป็นเรื่อง ง่ายๆ ใกล้ตัว ท่านได้อธิบายเนื้อหาสาระธรรมชัดเจน แจ่มแจ้ง ปราศจากความเคลือบแคลงสงสัย สามารถนำไปปฏิบัติให้เกิดผลจริงในชีวิตประจำวัน และสามารถนำไปใช้ปรับปรุงแก้ปัญหที่เกิดขึ้นกับตนเองและคนส่วนรวมได้ เพราะโดยเนื้อหาพุทธธรรมส่วนใหญ่ท่านจะเน้นเรื่องศีล สมาธิ ปัญญา ทาน ศีล ภาวนา ความกตัญญูกตเวทีตา พร้อมทั้งพระบรมราโชวาททั้ง ๔ ประการ อันเป็นธรรมรากฐานสำคัญของพระพุทธศาสนา เพื่อให้เยาวชน ประชาชนได้นำมาปฏิบัติปรับปรุงแก้ไข ชัดเจนจิตใจให้ตั้งมั่นอยู่ในจริยธรรม ศีลธรรม คุณธรรมอันดีงาม อาจเรียกได้ว่า ท่านเป็นพระสงฆ์ที่ได้แสดงบทบาท เจริญตามรอยบาทพระศาสดาได้อย่างสมบูรณ์ เป็นแบบอย่างแห่งความดีงาม ความกตัญญูกตเวทีตา และได้อุทิศชีวิตตน เพื่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ด้วยความขยัน ซื่อสัตย์ อุตสาห และเสียสละอย่างแท้จริง³³

พระปลัดสามารถ ธมฺมธโร (ชีวะพลุกษ์) ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทการเผยแผ่พระ

พุทธศาสนาของพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ปัญญา อินฺทปญฺโญ) พบว่า พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ใช้หลัก การประชาสัมพันธ์เป็นเครื่องมือเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามมติมหาเถรสมาคมครบถ้วนทั้ง ๖ ด้าน คือ ด้านการปกครอง การศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ นอกเหนือจากนั้นที่เด่น คือ ด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมโดยมีจุด มุ่งหมายหลักในการประชาสัมพันธ์เผยแผ่พระพุทธศาสนา ๓ ประการ คือ

³²อัญชลี ถิรเนตร, “กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจในหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า”,

วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๓.

³³พระมหาณรงค์ศักดิ์ โสภณสิทธิ (โสภา), “ศึกษาบทบาทการเผยแผ่พุทธธรรมของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขารัชมงคล), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), หน้า ๕๕.

- 1) เพื่อให้มีความรู้
- 2) เพื่อให้มีธรรมะ
- 3) เพื่อให้นำไปทำประโยชน์

ผลสัมฤทธิ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของท่าน

ทำให้วัดไร่ขิงเป็นศูนย์รวมความสามัคคี เป็นศูนย์กลางการพัฒนาทุกด้านอย่างครบวงจร พระปฎิมากรหลวงพ่อดาวไร่ขิงมีความศักดิ์สิทธิ์เป็นที่เคารพศรัทธาของพุทธบริษัททั่วไป ก่อให้เกิดความรักความสามัคคีอย่างแน่นแฟ้น หน่วยราชการในท้องถิ่นมีการประสานการทำงานที่ดี คนในชุมชนมีความรู้หลักธรรม มีความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนามากขึ้น เยาวชนและบุคลากรได้รับการศึกษามากขึ้น มีหลักประกันด้านสุขภาพอนามัยที่ดี มีหลักประกันด้านความสงบเรียบร้อยปลอดภัยสูง ตลอดจนมีความสำนึกและเห็นคุณค่าของการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมอย่างมากด้วย³⁴

พระมหาศักดิ์พิชิต จานสีโท (ชัยดี) ได้วิจัยเรื่อง

“ศึกษาบทบาทการเผยแผ่พุทธธรรมของพระวิสุทธาธิปัตติ (วีระ ภูทวาร) พบว่า การเผยแผ่พุทธธรรมของพระวิสุทธาธิปัตติท่านได้เผยแผ่ผ่านบทบาทภาระงาน กิจกรรมคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ประการ ได้แก่ บทบาทการปกครอง บทบาทศาสนศึกษา บทบาทสาธารณูปการ บทบาทการศึกษาสงเคราะห์ บทบาทสาธารณสงเคราะห์ บทบาทการเผยแผ่พุทธธรรม

นอกจากนี้ ท่านยังมีรูปแบบและแนวทางการเผยแผ่พุทธธรรม ที่ดำเนินตามพุทธวิธีการสื่อสาร วิธีการเผยแผ่ของพระสาวก และมีการนำหลักสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์เข้ามาช่วยในการเผยแผ่พุทธธรรม เพื่อเป็นกลยุทธ์ในการโน้มน้าวใจให้ผู้ฟังเกิดศรัทธา กล้าหาญ เลื่อมใส รักใคร่ อยากฟังอยากประพฤติปฏิบัติตาม เพื่อความมีประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพ และเข้าถึงมหาชน หรือกลุ่มเป้าหมายมากยิ่งขึ้น³⁵

พระบรรจบ อีรวโส (ศรีแพงมน) ได้วิจัยเรื่อง

“ศึกษาบทบาทและผลงานในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระครูสุตสารพิมล (พระมหาพิมพา ธมฺมทินโน)” ผลจากการวิจัยพระครูสุตสารพิมล (พระมหาพิมพา ธมฺมทินโน) มีชีวิตความเป็นมาด้วยความยากลำบากตั้งแต่เป็นเด็กจนกระทั่งบวชเป็นสามเณรในพระพุทธศาสนา แต่สามารถอาศัยสถานการณ์พลิกผันชีวิตของตนเองให้พัฒนาก้าวหน้าเป็นที่รู้จักและยอมรับของคนโดยทั่วไปด้วยการสร้างผลงานต่างๆไว้ให้เป็นที่ยอมรับโดยเฉพาะผลงานในด้านการประพันธ์กลอนเทศน์เสียงในฐานะนักเทศน์เสียงนักประพันธ์ท่านเป็นนักเทศน์เสียงนักประพันธ์ที่มีสำนวนการเทศน์เสียงที่ไ

³⁴พระปลัดสามารถ ธมฺมธโร (ชีวะพุกษ์),

“บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอุบลาคูณปมาจารย์ (ปัญญา อินทปญฺโญ)”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต** (สาขาธรรมนิเทศ), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๕๔.

³⁵พระมหาศักดิ์พิชิต จานสีโท (ชัยดี), “ศึกษาบทบาทการเผยแผ่พุทธธรรมของพระวิสุทธาธิปัตติ (วีระ ภูทวาร)”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (สาขาธรรมนิเทศ), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๖.

เพราะการประพันธ์ที่ดีทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ให้ความยอมรับและติดตามฟังติดตามอ่านผลงานของท่านเป็นจำนวนมากนอกจากนี้ยังพบว่าท่านประสบความสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอีกประการหนึ่งคือสภาพสังคมในยุคปัจจุบันคนทั่วไปแม้คนส่วนใหญ่จะใจบุญสุนทานมีศาสนาวัฒนธรรมและประเพณีเป็นวิถีชีวิตแต่มีคนจำนวนไม่น้อยที่ยังไม่เข้าใจหลักพุทธธรรมเพราะรูปแบบการเผยแผ่ที่ไม่เหมาะสมจำเป็นต้องอาศัยการเผยแผ่ของท่านช่วยยกระดับคุณค่าทางจิตใจของคนให้สูงขึ้น³⁶

พระมหาอรุณ จิตตคุตโต (สุตประเสริฐ) ได้วิจัยเรื่อง

“ศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อเผยแผ่พุทธธรรมของสวนโมกขพลาราม” สรุปผลการวิจัยว่า บุคลากรของสวนโมกขพลารามมีอยู่จำนวนมาก จึงเน้นที่ความคิด เป็นของท่านอาจารย์พุทธทาสซึ่งมีความมุ่งมั่น ต่อการสื่อสารไปยังประชาชนทั้งภายในและต่างประเทศ สังเกตได้จากปณิธานทั้งสามประการของท่าน คือ

๑) ส่งเสริมเพื่อนมนุษย์ให้เข้าถึงหัวใจแห่งศาสนาของตน

๒) ส่งเสริมความเข้าใจระหว่างศาสนา

๓) นำเพื่อนมนุษย์ออกมาจากอำนาจของวัตถุนิยม

ธรรมะที่บุคลากรของ สวนโมกขพลารามมักเน้นถึงแก่นแท้ของพุทธธรรม ไม่โจมตีกล่าวร้ายต่อศาสนาอื่น แต่กลับสร้างความสามัคคีและชี้ให้เพื่อนมนุษย์เห็น พหุภพวิสัยและความงามงาม

และสังเกตได้จากเค้าโครงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของท่านและการใช้ชีวิตของท่านเอง ท่านใช้ชีวิตเพื่อการ เผยแผ่พุทธธรรมอย่างแท้จริง แม้แต่การเผาศพและการแบ่งเถาถ่านตามพินัยกรรมของท่านก็ ยังแสดงธรรม³⁷

พระครูวิจิตรธรรมโกศล (ชัยวัฒน์ ธมฺมวฑฺฒโน) ได้กล่าวถึง

บทบาทหน้าที่ของความเป็นนักเผยแผ่ว่าเป็นการนำเอาความรู้เอาแสงสว่างหรือเอาธรรมะไปแนะนำเขาที่เรียกว่า ชี้ทางบรรเทาทุกข์ ชี้สุขเกษมศานต์ ชี้ทางพระนิพพาน อันพ้นไศกยวิโยกภัย การที่จะไปจุ่งจิตวิญญาณของชาวบ้านไปสื่อสารหลักการให้เขาเข้าใจนักเผยแผ่ ต้องมีข้อมูลประกอบโดยอาศัยหลักสูตรแห่งความสำเร็จ คือ

- 1) ต้องมีคำคมชนิด
- 2) ต้องมีสุภาษิตน้อย
- 3) อร่อยต้องมีคำกลอน
- 4) ไม่ว่างนอนต้องมีคำขำ³⁸

³⁶พระบรรจบ ชีรวีโส (ศรีแพงมน),

“ศึกษาบทบาทและผลงานในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระครูสุตสารพิมล, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาธรรมนิเทศ), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๙.

³⁷พระมหาอรุณ จิตตคุตโต (สุตประเสริฐ),

“ศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พุทธธรรมของสวนโมกขพลาราม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาธรรมนิเทศ), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๒๘.

³⁸พระครูวิจิตรธรรมโกศล (ชัยวัฒน์ ธมฺมวฑฺฒโน), รวมปาฐกถายอดฮิต, (กรุงเทพมหานคร : เลียงเชียง,

พระครูศรีปริยัติวิกรม (วัชรพงษ์ ทินนาโก) ได้วิจัยเรื่อง

“ศึกษาเทคนิคและรูปแบบการเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพสิงหบุราจารย์ (จรัญ จิตธมโม)

วัดอัมพวัน จังหวัดสิงห์บุรี” ได้กล่าว ถึงเทคนิคการเผยแผ่ของพระเทพสิงหบุราจารย์ (จรัญ จิตธมโม) ว่าได้ใช้เทคนิคและรูปแบบการเผยแผ่พุทธธรรม

โดยยึดเทคนิคและรูปแบบการสอนและการสื่อสารตามแนวพุทธผสมผสานกับหลักนิเทศศาสตร์ทั่วไป โดยได้นำเอาเทคโนโลยีสารสนเทศสมัยใหม่ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ เทป วีดีโอ หนังสือ และสื่อสารมวลชนอื่นๆ เข้ามาช่วยเป็นเครื่องมือในการเผยแผ่³⁹

พระมหาสุขญา โรจนปาโณ (ยาสุกแสง) ได้วิจัยเรื่อง

“บทบาทของพระมหาโมคคัลลานเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา” พบว่า

พระมหาโมคคัลลานเถระมีบทบาทและวิธีการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่สำคัญใน ๓ ด้าน คือ

๑. ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

พระมหาโมคคัลลานเถระได้เผยแผ่พระพุทธศาสนาในลักษณะการให้คำแนะนำเป็นที่ปรึกษา การสนทนา การตอบปัญหาข้อข้องใจ การแสดงฤทธิ์โดยรับสนองพรอันบูชาให้ไปปราบผู้เป็นมิชฉาภิภูติ การเป็นสมณทูตในเทวโลกและยมโลก แล้วนำเรื่องราวเหล่านั้นมาบอกแก่ชาวโลก และการแสดงธรรมแก่พุทธบริษัทและบุคคลทั่วไป

๒. ด้านความสัมพันธ์กับบุคคลต่าง ๆ

พระมหาโมคคัลลานะมีความใกล้ชิดกับพระพุทธเจ้าโดยได้รับตำแหน่งเป็นพระอัครสาวกเบื้องซ้ายและตำแหน่งเอตทัคคะในด้านมีฤทธิ์มาก และท่านยังเป็นผู้ให้คำปรึกษาให้ควมอนุเคราะห์ รวมทั้งเป็นผู้ประสานความสามัคคีในภิกษุสงฆ์ ภิกษุณีสงฆ์และสังฆมณฑลไป นอกจากนี้ท่านยังได้เป็นสมณทูตผู้คอยเชื่อมประสานความสัมพันธ์โลกทั้ง ๓ คือ มนุษย์โลก เทวโลก และยมโลก

๓. ด้านการรักษาพระธรรมวินัย

พระมหาโมคคัลลานะได้รักษาพระธรรมวินัยไว้ทั้งในส่วนของคันถธุระและวิปัสสนาธุระ และหลังจากบรรลุโลกุตตรธรรมแล้วท่านได้อบรมสั่งสอนศิษย์ทั้งหลายให้ประพฤติปฏิบัติตามธรรมอันสมควรแก่ธรรม จนกระทั่งบรรลุญาณุตถญาณทัสสนะ คือรู้อย่างเห็นจริงในธรรมที่ควรรู้ควรเห็นตามความเป็นจริง⁴⁰

พระมหาจรรยา ปญญาโร (อินทร์รงค์) ได้วิจัยเรื่อง

“บทบาทของพระมหากัสสปเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา” จากการศึกษาพบว่า

๒๕๒๗), หน้า ๑๒๖-๑๓๐.

³⁹พระครูศรีปริยัติวิกรม (วัชรพงษ์ ทินนาโก), “ศึกษาเทคนิคและรูปแบบการเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพสิงหบุราจารย์ (จรัญ จิตธมโม) วัดอัมพวัน จังหวัดสิงห์บุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาธรรมนิเทศ), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖)

⁴⁰พระมหาสุขญา โรจนปาโณ (ยาสุกแสง), “การศึกษาบทบาทของพระมหาโมคคัลลานเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาพระพุทธศาสนา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐).

ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาทตั้งแต่ชีวิตเริ่มต้น จนถึงวาระสุดท้ายของท่าน มีความโดดเด่นดังต่อไปนี้

ความเป็นผู้มักน้อยสันโดษ พระมหากัสสปเถระ เป็นแบบอย่างของผู้สันโดษที่ก่อให้เกิดความเลื่อมใสของผู้มีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย อันเป็นธรรมเนียมของนักบวชที่ควรใช้เป็นตัวอย่างของการปฏิบัติด้านนี้

ความเป็นผู้คงแก่เรียน ท่านพระมหากัสสปเถระ แม้บวชเมื่ออายุมาก ท่านก็ไม่ทอดธุระในพระศาสนามุ่งประพฤติปฏิบัติจนเกิดความสมบูรณ์ในไตรสิกขาจนถึงจุดหมายคือ พระอรหัตผล เป็นผู้แตกฉานในองค์ธรรม อบรมสั่งสอนภิกษุทั้งทางตรงและทางอ้อม จนเป็นที่เคารพของหมู่ภิกษุผู้ประพฤติปฏิบัติชอบ

ท่านพระมหากัสสปเถระ ได้เป็นแบบอย่างของผู้ประพฤติปฏิบัติชอบจนเป็นที่เคารพยำเกรงของเพื่อนภิกษุ ถือเป็นการสั่งสอนด้วยการปฏิบัติ ซึ่งมีผลมากกว่าการพูดอบรมสั่งสอนโดยตรง

มหาสังฆปาโมกข์ พระมหากัสสปเถระ ได้รับมอบหมายให้เป็นประธานในการทำสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งแรกในปีพุทธปรินิพพาน อันเป็นการรักษาหลักการและข้อปฏิบัติที่ถูกต้องใช้เป็นแนวทางการศึกษาและปฏิบัติสืบต่อมา

ซึ่งเป็นต้นแบบของพระพุทธศาสนาเถรวาทสืบมาจนถึงปัจจุบัน⁴¹

พระวุฒิกิรณ วุฑฒิกิรโณ (พรมพิมพ์) ได้วิจัยเรื่อง

“เทคนิคและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระราชาวรมณี (ประยูร ธมมจิตโต)” จากการศึกษาพบว่า เนื้อหาพุทธธรรมของพระราชาวรมณีมีจุดเด่น คือ มีเนื้อเรื่องบรรยายธรรมเป็นลำดับขั้น เป็นขั้นตอน แต่ละประเด็นจะมีความรู้ใหม่ ๆ ให้ขบคิดอยู่เสมอ โดยใช้ภาษารวมสมัย ฟังเข้าใจง่าย อธิบายพุทธธรรมได้ลุ่มลึก ชัดเจน โดยสามารถสรุปประเภทเนื้อหาของพุทธธรรมได้ ๔ ประเภท คือ

๑. เนื้อหาประเภทพัฒนาจิตใจเพื่อชีวิตที่ดีงาม
๒. เนื้อหาประเภทบูรณาการและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
๓. เนื้อหาประเภทพระธรรมเทศนา
๔. เนื้อหาประเภทวิชาการ

จากการศึกษาวิจัยหนังสือและผลงานของพระราชาวรมณี จำนวน ๔๒ เรื่อง พบว่า พระราชาวรมณี ท่านมีเทคนิคและวิธีการนำเสนอพุทธธรรมที่เด่นชัด ๖ วิธี คือ

๑. นำเสนอโดยการยกอุทาหรณ์และการเล่านิทานประกอบ
๒. นำเสนอโดยวิธีการยกอุปมาเปรียบเทียบ
๓. นำเสนอโดยวิธีการยกพุทธศาสนสุภาษิต สุภาษิต ปรัชญา คำคม โคลง ประพันธ์และบทกลอน เป็นต้น
๔. นำเสนอโดยวิธีการพูดเชื่อมโยงเรื่องราวหรือเหตุการณ์สถานการณ์ต่าง ๆ
๕. นำเสนอโดยวิธีการยกบุคคลตัวอย่างประกอบการบรรยาย

⁴¹พระมหาจรัญ ญาณปิาวโร (อินทร์ยงค์), “การศึกษาบทบาทของพระมหากัสสปเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาพระพุทธศาสนา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐).

๖. นำเสนอโดยวิธีการแทรกด้วยเรื่องที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน

ผลการสำรวจทัศนคติของพระภิกษุสามเณรทั้งสองกลุ่มที่มีต่อการเผยแผ่พุทธธรรมของพระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ปรากฏว่า กลุ่มตัวอย่างทั้งสองกลุ่มใหญ่เห็นด้วยอย่างยิ่งและเห็นด้วยต่อบุคลิกลักษณะ เนื้อหาพุทธธรรม และเทคนิควิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระราชวรมุนีที่น่าเสนอ และมีความพอใจอยู่ในระดับดีมากต่อการเผยแผ่พุทธธรรมของพระราชวรมุนีในปัจจุบัน หนังสือสองเรื่องที่พระภิกษุสามเณรทั้งสองกลุ่มอ่านมากกว่าครึ่ง คือเรื่องปลูกปลูกบิณฑบาตและพระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์⁴²

พระมหาบุญเลิศ ธรรมทสฺสี (โอรุสฺ) ได้วิจัยเรื่อง

“วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชาวิทยาคม (หลวงพ่อดุณฺ ปรีสุทฺธ)” จากการศึกษาพบว่า หลวงพ่อดุณฺท่านเป็นพระที่ประชาชนศรัทธาเคารพนับถือเป็นอย่างมาก เพราะท่านประสบความสำเร็จในการสื่อสาร ไม่ว่าจะเป็นการสนทนา หรือตอบปัญหา หรือว่าการใช้สื่อสัญลักษณ์ คือ การเคาะหัวแทนการประพรมน้ำพุทธมนต์ และวัตถุมงคล การฝังตะกรุด จะมีคนทุกระดับเข้าไปหาท่านมิได้ขาด โดยเฉพาะนิสิต หรือสื่อมวลชนจะติดตามเสนอข่าวสารของท่านอยู่เสมอ ไม่ว่าท่านจะพูดอะไร คำพูดนั้นมักเป็นที่สนใจกันเป็นอย่างมาก มีเรื่องที่จะต้องศึกษาเกี่ยวกับการทำงานของท่านได้ทุกแขนงทุกสาขาวิชา แต่ที่น่า สนใจมากคือ การศึกษาเปรียบเทียบวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของท่านกับพระเถระทั้งหลายที่มีลักษณะเด่นแตกต่างกันและเหมือนกัน เรื่องอิทธิพลของการใช้สื่อสัญลักษณ์คือวัตถุมงคล คาถาอาคม ตะกรุด และการเคาะศีรษะแทนการประพรมน้ำพุทธมนต์ในสังคมปัจจุบัน และการสงเคราะห์ประชาชนโดยการบริจาคสร้างสาธารณประโยชน์ ซึ่งเป็นงานที่ท่านอุทิศชีวิตทำเพื่อประโยชน์แก่ประเทศชาติ⁴³

พระมหาวิชาญ สุวิชาโน (บัวบาน) ได้วิจัยเรื่อง

“กระบวนการฝึกอบรมบุคลากรทางพระพุทธศาสนาของพระโพธิญาณเถระ (ชา สุภทฺโท)” พบว่า พระโพธิญาณเถระ (ชา สุภทฺโท) ได้ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้สำหรับฝึกอบรมบุคลากรทั้งฝ่ายบรรพชิต คฤหัสถ์ และการฝึก อบรมผู้นำ

ในส่วนบรรพชิต ท่านได้นำกระบวนการ ๓ อย่าง มาใช้ในการฝึกอบรมได้แก่ หลักไตรสิกขา หลักธุดงค์วัตรและหลักวัตร ๑๔ ซึ่งการอบรมตามหลักไตรสิกขามุ่งให้พระภิกษุสามเณร รักษาพระวินัยโดยเคร่งครัด ฝึกฝนสมาธิ และให้มีความคิดถูกต้อง คือ สัมมาทิฏฐิ โดยใช้วิธีการอบรมด้วยการออกกฐะเปียบ ฝึกอานาปานสติ และส่งเสริมสัมมาทิฏฐิ คือ

⁴²พระวุฒิกธฺรณ วุฑฺฒิกธฺรณ (พรมพิมพ์), “ศึกษาเทคนิคและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาธรรมนิเทศ), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓).

⁴³พระมหาบุญเลิศ ธรรมทสฺสี (โอรุสฺ), “ศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชาวิทยาคม (หลวงพ่อดุณฺ ปรีสุทฺธ)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาธรรมนิเทศ), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓).

ความคิดที่ถูกต้องซึ่งมีส่วนให้พระภิกษุสามเณรในวัดหนองป่าพงมีความมั่นคงในพระวินัย จิตสงบและมีความเห็นถูกต้องตามพระธรรมวินัย

สำหรับการฝึกอบรมตามหลักธุดงค์วัตร ๑๓ ท่านเน้นให้ปฏิบัติด้วยศรัทธา และถือว่าเป็นการสนับสนุนการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาด้วย โดยที่ใช้เป็นเอกลักษณ์ของวัดหนองป่าพง ได้แก่ การฉันในบาตร การฉันคนเดียว และการอยู่เสนาสนะที่เขาจัดให้

สำหรับการฝึกอบรมด้วยวัตร ๑๔ ท่านมุ่งให้พระภิกษุสามเณรได้ปฏิบัติตนถูกต้อง และเหมาะสมต่อบุคคล สถานที่ตามกาลเทศะ โดยใช้วิธีการให้ฝึกฝนปฏิบัติจริง คอยพรั่ำสอน แนะนำ และให้ออกกฎระเบียบ เพื่อปฏิบัติโดยเท่าเทียมกัน สิ่งที่ท่านเน้นในวัตร ๑๔ ประการ คือ มารยาทในการบิณฑบาตร การฉัน การรักษาเสนาสนะ การใช้บริขารอย่างประหยัด และการอุปัฏฐากครูอาจารย์

ท่านพระโพธิญาณเถระ ได้ฝึกอบรมฆราวาสด้วยหลัก บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ฆราวาสธรรม ๔ และอนุปัพพิกถา ๕ โดยในหลักบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ท่านเน้นการให้ทานด้วยปัญญา การเสียสละกิเลส การฟังธรรมด้วยความเคารพและการทำความเห็นใหญ่ โดยใช้วิธีการแสดงธรรมในวันธรรมสวนะ (วันพระ)

และวันสำคัญและการสนทนาธรรมเฉพาะตัวและเป็นกลุ่ม

ในหลักฆราวาสธรรม ๔ ท่านเน้นไปที่การรักษาศีลและการละเว้นอบายมุข โดยการแสดงธรรมในวันสำคัญ การทำบุญในโอกาสต่าง ๆ แนะนำเป็นรายบุคคล และการให้ข้อคิด ทำให้ฆราวาสครองเรือนด้วยความสุข มีหลักธรรมประจำใจ

สำหรับหลักอนุปัพพิกถา ๕ ท่านมุ่งให้อุบาสกอุบาสิกา และแม่ชีปฏิบัติธรรมในชีวิตประจำวันไปจนถึงการประพฤติพรหมจรรย์ โดยเน้นการรักษาศีลที่ถูกต้อง การเห็นโทษของกิเลส การปฏิบัติสมาธิ และการเจริญวิปัสสนา ผลการฝึกอบรมทำให้อุบาสก อุบาสิกา แม่ชีที่วัดหนองป่าพงและสาขาได้รับความสงบจากการรักษาศีลและฝึกสมาธิ

การฝึกอบรมผู้นำสาขา เพื่อให้ผู้นำที่มีประสิทธิภาพไปทำหน้าที่บริหารสาขา โดยใช้หลักธรรมคือ คารวะ ๖ และกัลยาณมิตร ๗ เป็นหลักในการอบรม โดยใช้วิธีการแนะนำ การให้มี โอกาสฝึกฝนปฏิบัติกิจวัตรต่าง ๆ จนมีความมั่นคง

ผลการฝึกอบรมทำให้เกิดสำนักสาขาทั้งในและต่าง ประเทศ^{๔๔}

พระมหาสัญญา ปญญาวิจิตโต (โปรงใจ) ได้วิจัยเรื่อง

“รูปแบบและแนวทางการเผยแผ่พุทธธรรมของพระครูพิศาลธรรมโกศล (สุพจน์ กณฺณจิโก “หลวงตา”-“แพรวเอี่ยม”)” จากการ ศึกษาพบว่า ท่านได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบการเทศน์มหาชาติ และการเทศน์ธรรมวัตรตามแบบประเพณีโบราณดังกล่าว มาเป็นการเทศน์มหาชาติแบบประยุกต์และนำเข้าสู่การปาฐกถาธรรม-บรรยายธรรม อภิปราย ไต่ว่าที่

^{๔๔}พระมหาวิชาญ สุวิชาโน (บัวบาน),

“ศึกษากระบวนการฝึกอบรมบุคลากรทางพระพุทธศาสนาของพระโพธิญาณเถระ (ชา สุภทฺโท),
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาธรรมนิเทศ), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหา
วิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓).

และการสนทนาธรรมแบบร้อยแก้ว เป็นต้น นอกจากนี้ ยังใช้การเผยแพร่พุทธธรรมผ่านสื่อมวลชนต่าง ๆ เช่น วิทยุกระจายเสียง โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วารสาร แอ็บันทิก เสียง และจัดพิมพ์หนังสือธรรมะออกเผยแพร่ เป็นต้น โดยมีจุดมุ่งหมายคือ มุ่งที่จะให้ผู้ฟังที่มี โลกะ โทสะ โมหะ ก็ให้หายจาก โลกะ โทสะ โมหะ ลงบ้าง ผู้ฟังที่มีความทุกข์ก็ให้คลายจากความทุกข์บ้าง ผู้ฟังที่มีความประพฤติไม่ดีอย่างใดอย่างหนึ่งก็ให้เลิก ลด ละได้ หรือผ่อนให้คลายลงได้ โดยเฉพาะวรรณกรรมเรื่องสั้นสะท้อนให้เห็นค่านิยมและปัญหาต่าง ๆ ที่ปรากฏในสังคมไทยสมัยนั้น ท่านได้ให้คำแนะนำและเสนอความคิดเห็นเชิงแก้ไขปรับปรุงในเรื่องต่าง ๆ

ชักจูงโน้มน้าวจิตใจบุคคลให้ประ พุติปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องตามหลักพุทธธรรม และส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาตนเอง เพื่อให้เกิดความสงบสุขในครอบครัว ส่งเสริมให้เกิดความสงบสุขในสังคม และส่งเสริมให้เกิดจิตสำนึกในเรื่องต่าง ๆ ที่สังคมไทยยังบกพร่อง⁴⁵

พระมหาปัญญา สุขสงค์ ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม ศึกษาเฉพาะกรณี : พระพิศาลธรรมพาทิ (พระอาจารย์พยอม กลฺยาโณ)” ผลการศึกษาพบว่า พระพิศาลธรรมพาทิ เป็นพระสงฆ์ที่มีบทบาทเกื้อกูลอย่างสำคัญต่อการพัฒนาสังคมทั้ง ๖ ด้าน คือ ด้านการปกครอง การศึกษาและการศึกษาสงเคราะห์ การเผยแพร่สาธารณูปการ และสาธารณสงเคราะห์ การฟื้นฟูและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม และการทำนุบำรุงสิ่งแวดล้อม และแก้ปัญหาเฉพาะ จวบจนที่ยอมรับของสังคมโดยทั่วไป ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาสังคมทั้งโดยตรง และโดยอ้อม ดังนี้

๑. โดยตรง ได้แก่ ด้านการปกครอง ในฐานะที่เป็นเจ้าอาวาส ท่านได้จัดระบบการปกครอง และวางระเบียบการปฏิบัติของพระภิกษุสามเณรให้อยู่ร่วมกันอย่างเสมอภาค ทั้งนี้โดยให้ความสำคัญกับพระภิกษุสามเณรในสังกัดทุกรูป
- ด้านการศึกษา และการศึกษาสงเคราะห์ ท่านให้ความสำคัญกับหน่วยงานทางการศึกษาโดยจัดสร้างสถานศึกษา จัดให้มีการศึกษาทั้งใน และนอกระบบแก่พระภิกษุสามเณรและประชาชน โดยทั่วไป ทั้งแผนกธรรมและบาลี แผนกสามัญและอาชีพ และจัดให้ทุนการศึกษาแก่ผู้ขาดทุน
- ด้านการเผยแพร่ ท่านได้บรรยายธรรม แสดงธรรม ปาฐกถาธรรมแทบไม่มีวันหยุดอีกทั้งยังได้จัดทำเอกสารสิ่งพิมพ์ เทปธรรมะเผยแพร่แก่ผู้สนใจ และระหว่างที่อยู่วัดยังได้พูดคุยสนทนาเป็นการส่วนตัวที่ท่านเรียกชื่อว่าแบบธรรมาสันต์เตี้ย และวิธีการอื่นๆ ตลอดเวลา
- ด้านสาธารณูปการและสาธารณสงเคราะห์ ท่านได้จัดให้มีการก่อสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกแก่ประชาชน เช่น สถานีอนามัย ห้องประชุม

⁴⁵พระมหาสัญญา ปญญาวิจิตโต (โปรงใจ), “ศึกษารูปแบบและแนวทางการเผยแพร่พุทธธรรมของพระครูพิศาลธรรมโกศล (สุพจน์ กัญจนโก “หลวงตา-แพร่เยื่อไม้””, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาธรรมนิเทศ), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓).

อาคารเอนกประสงค์ โรงฝึกอาชีพ ชุบ เปอร์มาร์เก็ต ถนนและสาธารณประโยชน์อื่นๆ อย่างสืบเนื่อง
ด้านการฟื้นฟูและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม จัดให้มีกิจกรรมเพื่อส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม
ประเพณีของสังคมท้องถิ่นโดยสร้างพิพิธภัณฑ์เก็บรวบรวมโบราณวัตถุ
และด้านการทำนุบำรุงสิ่งแวดล้อมและแก้ปัญหาหมอกควัน
โดยสกัดการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรม จัดบริเวณวัดให้มีต้นไม้ร่มรื่น ปลุกสวนสมุนไพร
จนเป็นศูนย์รวมสมุนไพรนานาพันธุ์ของประเทศณรงค์การเลิกสูบบุหรี่ให้วัด และบ้านปราศจากขยะ
และมลพิษต่างๆ

๒. โดยอ้อม ได้แก่ ด้านการศึกษาและการศึกษาสงเคราะห์
ได้ให้ประชาชนในสังคมได้มีโอกาสทางการศึกษาทั้งในระบบ และนอกระบบ
สามารถนำความรู้ไปพัฒนาตนเองและสังคมด้านการเผยแผ่
ประชาชนได้รับการอบรมให้เข้าใจหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา
นำไปประพฤติปฏิบัติให้เป็นคนดี อยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข
ด้านสาธารณูปการ และสาธารณสงเคราะห์ ให้มีสถานที่ราชการ เช่น สถานีอนามัย
ที่ทำการศึกษานอกโรงเรียน ห้องสมุดประชาชนและอื่นๆ
ทำให้ประชาชนในสังคมได้รับการและใช้ประโยชน์ได้สะดวกรวดเร็ว
ด้านการฟื้นฟูและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม มีกิจกรรมที่ส่งเสริมวัฒนธรรม
ตลอดจนการบูรณปฏิสังขรณ์ต่างๆ
เป็นแหล่งการศึกษาค้นคว้าของประชาชนทั่วไปในด้านศิลปวัฒนธรรม
และด้านการทำนุบำรุงสิ่งแวดล้อมและแก้ปัญหาหมอกควัน จัดบริเวณวัด และที่ใกล้เคียงให้สะอาด
เป็นแบบอย่างที่ดีของวัด และประชาชนทั่วไป วัดและบ้านร่มรื่นปราศจากมลพิษ
และเป็นศูนย์รวมสมุนไพรนานาพันธุ์ของประเทศ⁴⁶

พระมหาสนั่น อุตตมเสฏโฐ ได้วิจัยเรื่อง

“กระบวนการเผยแผ่พุทธธรรมของพระธรรมทูต : ศึกษาเฉพาะกรณีพระธรรมทูตอำเภอเทพสถิต
จังหวัดชัยภูมิ” จากผลการวิจัยพบว่า ในแต่ละปีจะมีการอบรมพระธรรมทูตที่วัดปากนี้
ทั้งนี้เพื่อชักชวนความเข้าใจและให้มีเทคนิคในการอบรมบรรยาย
พระธรรมทูตจะกำหนดระยะเวลาและสถานที่ในการออกปฏิบัติงานก่อน
แล้วจึงออกปฏิบัติงานเป็นคณะตามตารางอบรม
เมื่อเสร็จสิ้นภารกิจปฏิบัติงานแล้วก็ต้องรายงานผลปฏิบัติงานต่อพระธรรมทูตฝ่ายอำนวยการ
ปัจจัยที่เอื้อต่อการเผยแผ่คือ เจ้าของสถานที่ เช่น ผู้อำนวยการโรงเรียน เป็นต้น ให้ความร่วมมือดี
พอใจและดีใจที่เห็นพระธรรมทูตจาริกไปเผยแผ่ที่โรงเรียนของตน
แม้ผู้รับการอบรมก็ตั้งใจฟังและมีความสนุกสนานในการได้ทำกิจกรรมร่วมกับพระธรรมทูต⁴⁷

⁴⁶พระมหาปัญญา สุขสงค์, บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม ศึกษาเฉพาะกรณี :
พระพิศาลธรรมพาที (พระอาจารย์พยอม กลฺยาโณ), วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต,
(สาขาวิชานโยบายและการวางแผนสังคม), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกริก, ๒๕๔๑).

⁴⁷พระมหาสนั่น อุตตมเสฏโฐ, “กระบวนการเผยแผ่พุทธธรรมของพระธรรมทูต :
ศึกษาเฉพาะกรณีพระธรรมทูตอำเภอเทพสถิต จังหวัดชัยภูมิ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต
(สาขาพระพุทธศาสนา), (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย๕๔๙).

พระมงคล จิตมณฑล ได้วิจัยเรื่อง

“ปัจจัยที่มีผลต่อขวัญกำลังใจของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา :

ศึกษาเฉพาะกรณีพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕”

จากผลการวิจัยพบว่า การเปรียบเทียบขวัญกำลังใจในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

จำแนกตามปัจจัยทางชีวสังคม ได้แก่ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษานักธรรม

วุฒิการศึกษาบาลี และประสบการณ์ในการเผยแผ่ของพระสอนศีลธรรมผู้ตอบแบบสอบถาม

ไม่พบความแตกต่างตามนัยสำคัญทางสถิติที่ได้กำหนดไว้ จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย⁴⁸

ณัฐนันท์ ประกายสันติสุข ได้วิจัยเรื่อง

“ประสิทธิผลของการสื่อสารในการเผยแผ่ธรรมะหลักสูตรการพัฒนาคิดให้เกิดปัญญาและสันติสุข”

พบว่าจากความคิดเห็นของวิทยากรจำนวน ๒๐ คน (ร้อยละ ๖๒.๕) และผู้เข้าอบรมจำนวน ๒๒๖ คน

(ร้อยละ ๖๙.๘) ภายใต้กรอบแนวคิดทฤษฎีการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจและประสิทธิผลของสื่อ

การเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาพบว่า

เกิดประสิทธิผลของการสื่อสารในการเผยแผ่ธรรมะหลักสูตรการพัฒนาคิดให้เกิดปัญญาและสันติสุข

เนื่องจากผู้ส่งสารอันได้แก่คุณแมต.ศิริ กรีนชัยและวิทยากรสามารถโน้มน้าวใจผู้รับสาร/ผู้เข้าอบรม

ให้คล้อยตามเนื้อหาสาระ/ธรรมะโดยการใช้สื่อต่างๆ อย่างมีประสิทธิภาพ

จนทำให้ผู้รับสารเกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านการรู้และสำนึก อารมณ์ความรู้สึก

และพฤติกรรมของตน ให้เป็นไปในทางที่ดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัด

เมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยรวมของระดับเจตนาในการรักษาศีล ๕ และงดเว้นอบายมุขหรือสิ่งเสพติด เช่น

สุรา บุหรี่ ยาบ้า กัญชา โคเคน เล่นการพนัน เทียงกลางคืน พบว่า ก่อนเข้าอบรมค่า

เฉลี่ยรวมอยู่ในระดับดwindได้มากที่สุดเท่ากับ ๔.๖๖

หลังเข้าอบรมค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับเดิมแต่มีค่าเฉลี่ยสูงเพิ่มขึ้นเท่ากับ ๔.๘๑⁴⁹

ศิริรัช ขาวสนิท ได้วิจัยเรื่อง

“บทบาทของพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา” ผลการวิจัยสรุปได้ว่า

พระพุทธเจ้าทรงได้พระสารีบุตรและพระมหาโมคคัลลานะ

เป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและช่วยอบรมพระภิกษุสงฆ์บ้างโอกาส

จนกระทั่งพระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมั่นคงอย่างมาก โดยที่พระสารีบุตรนั้นท่านได้ใช้วิธีการต่าง ๆ

ในการเผยแผ่ เช่น

เข้าไปหาญาติพี่น้องผู้คุ้นเคยชักชวนให้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาแล้วนำไปเฝ้าพระพุทธเจ้า

การเยี่ยมนคนเจ็บป่วยแล้วเทศนาสั่งสอนพูดให้กำลังใจ

⁴⁸พระมงคล จิตมณฑล, “ปัจจัยที่มีผลต่อขวัญกำลังใจของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ศึกษาเฉพาะกรณีพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต** (สาขาพระพุทธศาสนา), (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย๒๕๔๒).

⁴⁹ณัฐนันท์ ประกายสันติสุข, ประสิทธิผลของการสื่อสารในการเผยแผ่ธรรมะ หลักสูตรการพัฒนาคิดให้เกิดปัญญาและสันติสุข, **วิทยานิพนธ์บัณฑิตศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒).

การเลือกเฟ้นธรรมะที่จะนำมาแสดงให้เหมาะสมกับอุปนิสัยของผู้ฟัง
 การแสดงธรรมโดยวิธีตั้งปัญหา การสนทนาและโต้ตอบปัญหา เป็นต้น
 ส่วนพระมหาโมคคัลลานะนั้นเผยแผ่โดยวิธีการใช้อธิปัตติ การเทศนาสั่งสอนตามปกติ การสนทนา
 และการตอบปัญหา เป็นต้น⁵⁰

สรุปได้ว่า

พระสงฆ์มีบทบาทที่สำคัญในการสืบทอดมรดกทางภูมิปัญญาที่ใช้ในการดำเนินชีวิตของมนุษยชนอันสาคัญยิ่ง คือพุทธธรรมที่องค์บรมศาสดาได้ตรัสรู้แล้วโปรดให้นำมาเผยแผ่แก่สัตว์โลกผู้ตกอยู่ในทุกข์ เพื่อแห่งการก้าวพ้นทุกข์ของผู้ปฏิบัติตนเอง การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ปัจจุบันพระสงฆ์ได้ดำเนินรอยตามองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่มุ่งประโยชน์สุขแก่ชนทั้งหลาย แต่ด้วยสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้พระสงฆ์ปรับรูปแบบของการเผยแผ่เพื่อจะได้เข้าถึงประชาชนได้ดียิ่งขึ้น เช่น หนังสือธรรมะ เทป และแผ่นวีซีดีโดยทั่วไปจะแจกเป็นธรรมทาน ได้นำเสนอเรื่องการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและพัฒนาสังคมไทยโดยตรงโดยใช้หลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทดษวิถีหลักการสื่อสาร การโน้มน้าวใจเพื่อสื่อหลักธรรม ไปสู่ประชาชนพุทธบริษัท ให้เกิดความศรัทธาเลื่อมใสและปฏิบัติตาม แต่ในงานวิจัยครั้งนี้ จะเป็นการนำเสนอบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยใช้หลักการประชาสัมพันธ์ในการเผยแผ่หลักธรรมและกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาของพระธรรมราชานุวัตร (กมล โกวิท)

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมราชานุวัตร (กมล โกวิท) วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) และวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท (Content Analysis Technique) ซึ่งมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

๑.๗.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารเกี่ยวกับประวัติและผลงานของพระธรรมราชานุวัตร (กมล โกวิท) วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร อีกส่วนหนึ่งได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) เกี่ยวกับพระธรรมราชานุวัตร (กมล โกวิท) วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร

๑.๗.๒ ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

⁵⁰ศิริรักษ์ ขาวสนิท, “บทบาทของพระสาวิบุตรและพระมหาโมคคัลลานะในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๒).

ที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่ พระราชาคณะ จำนวน ๘ รูป และอุบาสกอุบาสิกา ๔ คน ดังนี้

1. พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต)
เจ้าอาวาสวัดราชโอรสาราม เขตจอมทอง กรุงเทพมหานคร
2. พระเทพสุวรรณโมลี (สอิ่ง สิรินฺโท) เจ้าคณะจังหวัดสุพรรณบุรี เจ้าอาวาสวัดป่าเลไลยก์วรวิหาร
3. พระราชเวที (สุรพล ชิตปาโม ป.ธ.๙)
ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร
4. พระราชจริยาภรณ์ (สิงห์ไชย สิริวณฺโณ)
ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร
5. พระราชวิริยาลังการ (แย้ม กิตติธโร, พธ.ม., พธ.ด. กิตติมศักดิ์)
เจ้าอาวาสวัดไร่ขิง พระอารามหลวง เจ้าคณะอำเภอฟุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม
6. พระสถิตธรรมมานวัตร (เทียบ สิริปาโม ป.ธ.๙, M.A., Ph.D.) คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร
7. พระรัตนสุธี (รวม สุนธิ) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสเจ้าอาวาสวัดไร่ขิง พระอารามหลวง
8. พระมงคลวรสิทธิ (ยิ้ม อิสสรโร) ที่ปรึกษาเจ้าคณะอำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม
เจ้าอาวาสวัดลาดปลาเค้า
9. อาจารย์ฉกัณฐ จันทรดำ อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบaliพุทธโฆส นครปฐม ศิษยานุศิษย์ผู้ใกล้ชิด
10. นายสุรินทร์ ไญบุญ ศิษยานุศิษย์ผู้ใกล้ชิด
11. นายสิทธิชัย ตั้งตรงจิตร ศิษยานุศิษย์ผู้ใกล้ชิด
12. นางผุสดี ตั้งตรงจิตร ศิษยานุศิษย์ผู้ใกล้ชิด

๑.๗.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) โดยกำหนดประเด็นในการสัมภาษณ์ ที่เกี่ยวข้องกับ
“การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมราชานุวัตร (กมล โกวิท) วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร” ดังนี้

๑. การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมราชานุวัตร (กมล โกวิท)
วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร มีลักษณะการทำงานอย่างไรบ้าง
๒. การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมราชานุวัตร (กมล โกวิท)
วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร มีอะไรเป็นแรงบันดาลใจ และมีหลักธรรมคติดุริยธรรมข้อใดเป็นหลักปฏิบัติ อะไรคือตัวปัญหา และอุปสรรคในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
๔. พระธรรมราชานุวัตร (กมล โกวิท) วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร มีหลักการ หรือเทคนิคในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างไรบ้าง
๕. การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมราชานุวัตร (กมล โกวิท)

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร ใช้สื่ออุปกรณ์อะไรบ้าง
จึงทำให้ประชาชนผู้รับฟังธรรมเข้าใจได้ง่าย และลึกซึ้งยิ่งขึ้นธรรมะที่จะแสดงหรือไม่ อย่างไร

๖. คุณลักษณะพิเศษของพระสงฆ์ ที่จะเป็่นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ดี
ควรเป็นอย่างไร

๑.๗.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลสัมภาษณ์ ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญเป็นรายบุคคล โดยวิธีการจดบันทึกสัมภาษณ์ และบันทึกเทป

๑.๗.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำการจัดกลุ่มข้อมูลสาระสำคัญของประเด็นการสัมภาษณ์ที่กำหนดไว้ (Data Grouping) จากนั้นจึงทำการวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาหาประกอบบริบท (Content Analysis Technique) ตามโครงสร้างของแบบสัมภาษณ์ (Interview) เป็นการนำเอกสารหรือหลักฐานต่างๆ มาวิเคราะห์ให้เห็นความสัมพันธ์กัน โดยมุ่งพรรณนาและอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น

๑.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมราชานุวัตร (กมล โกวิท) วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร” ผู้วิจัยได้ศึกษาบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้

แผนภาพที่ ๑.๑ แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย

๑.๙ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๙.๑ ทำให้ทราบถึงพุทธวิธีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๑.๙.๒ ทำให้ทราบถึงรูปแบบและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมราชานุวัตร (กมล โกวิท)

๑.๙.๓ ทำให้ทราบถึงความสอดคล้องระหว่างการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมราชานุวัตร (กมล โกวิท) กับพุทธวิธีในการสื่อสารและการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์

๑.๙.๔ ผลการวิจัยสามารถนำไปใช้ประยุกต์กับการพัฒนารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทย

Word to PDF
Http://word-to-pdf.abdio.com

TRIAL
VERSION